

Děti v pěstounské péči a jejich biologická rodina

Denisa Czislinská

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa Czislinská**
Osobní číslo: **H16468**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Děti v pěstounské péči a jejich biologická rodina**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče, sociálně právní ochrany dětí a rodinného práva.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARCHER, Caroline. Dítě v náhradní rodině. Praha: Portál, 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

PAZLAROVÁ, Hana. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2016, 255 s. ISBN 978-80-262-1020-7.

SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 197 s. ISBN 978-80-244-3821-4.

ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

ZEZULOVÁ, Dagmar. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

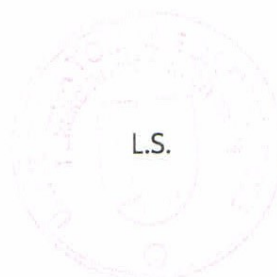
Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. listopadu 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2019**

Ve Zlíně dne 27. listopadu 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíádne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje problematice vztahů dětí umístěných v pěstounské péči a jejich biologické rodiny. Teoretická část přibližuje rodinu v tradičním i moderním pojetí a její postavení ve společnosti. Vymezuje typy rodiny a její strukturu. Dále se zabývá funkcemi a funkčností. Druhá část teoretické části vymezuje pěstounskou péči, její historický kontext a legislativní ukotvení. Popisuje rozdíly mezi druhy pěstounské péče a funkci doprovázející organizace. Třetí část se zabývá problematikou kontaktu a jeho vhodností.

Cílem praktické části je analyzovat kontakt mezi dítětem v příbuzenské pěstounské péči a jeho biologickým rodičem z pohledu pracovníků, pěstounů a biologického rodiče.

Klíčová slova: pěstounská péče, rodina, dítě, kontakt, biologický rodič

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the relationship of children in foster care and their birth families. The theoretical part describes the family in traditional and modern terms and its position in society. It defines family types and their structure. It also deals with functions and functionality. The second part of the theoretical part defines foster care, its historical context and legislative base. It describes the differences between foster care and accompanying organization. The third part deals with the issue of contact and its appropriateness.

The aim of the practical part is to analyze the relationship between the child in foster care and his birth parent from the point of view of social workers, foster parents and birth parents.

Keywords: Foster care, family, child, contact, birth parent

Ráda bych poděkovala především vedoucí práce PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za skvělé vedení a poznámky a rady během vypracovávání bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům výzkumu za ochotu a upřímnost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 RODINA.....	13
1.1 RODINA A SPOLEČNOST	13
1.2 STRUKTURA A TYPY RODINY	14
1.3 FUNKCE RODINY.....	15
1.4 FUNKČNOST RODINY	17
1.5 ODEBRÁNÍ DÍTĚTE Z RODINY	19
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	20
2.1 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE	20
2.2 LEGISLATIVA.....	23
2.3 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	26
2.4 DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE	28
3 KONTAKT DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI S BIOLOGICKOU RODINOU.....	29
3.1 LEGISLATIVA.....	29
3.2 VHODNOST KONTAKTU	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	33
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	33
4.2 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	34
4.3 METODA SBĚRU DAT	34
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	35
5 ANALÝZA DAT.....	36
6 VÝSLEDKY VÝKUMU A INTERPRETACE DAT	39
6.1 RESPONDENTKA VĚRA – PĚSTOUNKA.....	39
6.1.1 Překážky kontaktu	40
6.1.2 Podmínky kontaktu	40
6.1.3 Podpora kontaktu	41
6.1.4 Aspekty kontaktu	41
6.2 RESPONDENTKA MARIE – PĚSTOUNKA	42
6.2.1 Překážky kontaktu	42
6.2.2 Podmínky kontaktu	43
6.2.3 Podpora kontaktu	43
6.2.4 Aspekty kontaktu	43
6.3 RESPONDENTKA RADKA – KLÍČOVÝ PRACOVNÍK	43
6.3.1 Překážky kontaktu	44
6.3.2 Podmínky kontaktu	45
6.3.3 Podpora kontaktu	45
6.3.4 Aspekty kontaktu	46
6.3.5 Chápání kontaktu	46

6.4	RESPONDENTKA ANNA – KLÍČOVÝ PRACOVNÍK.....	46
6.4.1	Překážky kontaktu	47
6.4.2	Podmínky kontaktu	47
6.4.3	Podpora kontaktu	48
6.4.4	Aspekty kontaktu	48
6.4.5	Chápání kontaktu	49
6.5	RESPONDENTKA JITKA – BIOLOGICKÝ RODIČ	49
6.5.1	Překážky kontaktu	50
6.5.2	Podmínky kontaktu	50
6.5.3	Podpora kontaktu	50
6.5.4	Aspekty kontaktu	51
6.5.5	Kontakt s druhým rodičem.....	51
6.6	SPOLEČNÁ TÉMATA	51
6.6.1	Překážky kontaktu	52
6.6.2	Podmínky kontaktu	52
6.6.3	Podpora kontaktu	53
6.6.4	Aspekty kontaktu	54
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	55
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	64
	SEZNAM OBRÁZKŮ	65
	SEZNAM TABULEK.....	66
	SEZNAM PŘÍLOH.....	67

ÚVOD

Dnešní doba je už taková, že u mužů převládají pudy, nikoliv zodpovědnost, a u žen již nepřevládá starost o domácnost, ale kariéra. Bohužel se tak vytratil systém soudržné rodiny a je třeba hledat náhradní řešení v případech, kdy se rodina rozpadne. V lepším případě se rodiče domluví na střídavé péči, nebo si dítě vezme do péče alespoň jeden rodič. Jsou tu ale také případy, kdy se rodiče starat nechtějí nebo dokonce nemůžou. Důvody existují různé. Nezaměstnanost, tím pádem nedostatek finančního zabezpečení, velké procento závislých osob, ať už na alkoholu, drogách či automatech, vydělávání peněz nelegálním způsobem, nebo prostě rodičům chybí něco jako rodičovský pud, který by je nutil sebe i dítě řádně zabezpečit. Ale co s tím? Pro tyto problémy vznikla sociální pedagogika již dávno a od té doby se pouze vyvíjí. Zatímco normální člověk by řekl, že za tu dobu působnosti sociálních pedagogů a vzhledem k rychlému vývoji společnosti, bude jejich potřeba spíše ustupovat, tyto problémy jen přibývají a ačkoliv je snaha určitým způsobem regulovat nedostatky, ať už legislativním ukotvením, vydáním metodiky pro práci s osobami, jichž se problémy týkají, nebo vycvičením velkého množství odborníků, vidíme čím dál větší nárůst problémových, dysfunkčních a afunkčních rodin. Kvůli těmto rodinám bylo nutné zavést řešení pro zabezpečení ohrožených dětí. Jedním z těchto řešení je právě pěstounská péče, která ovšem rodiče v plné míře nenahradí a platí u ní předpoklad, že bude pouze dočasným řešením před nastolením pořádku v rodině. Aby tomu tak bylo, je nutné i během pěstounské péče udržovat kontakt s původní rodinou. Právě této problematice se věnuje naše bakalářská práce.

Cílem práce je obohatit dosavadní vědecké bádání v oblasti pěstounské péče, zejména v péči příbuzenské, a to zkoumáním daného fenoménu v naší republice. Práce se člení na teoretickou a praktickou část. V teoretické části objasňuje funkce a typy rodiny, její postavení ve společnosti a případné řešení nezabezpečených dětí v rodinách. Dále se teoretická část zabývá pěstounskou péčí, hlavně tady v České republice, jejím vývojem na území České republiky a podporou ze strany doprovázejících organizací. V neposlední řadě shrnujeme dosavadní výsledky podobného zkoumání, které pocházejí zejména ze zahraničí. Praktická část je zaměřena na zkoumání zkušeností s daným fenoménem v oblasti kontaktu dětí umístěných v pěstounských rodinách a jejich biologických rodičů.

Přínos tématu vidím ve zmapování mezilidských vztahů v rámci příbuzenské pěstounské péče, která je v rámci České republiky velice běžná, a přesto není dostatečně zkoumaná.

Ačkoliv se u nás jistě najdou odborníci, kteří se o tématu ve svých publikacích zmiňují, podrobné zkoumání tohoto fenoménu bychom hledali v české literatuře velice těžko. Vzhledem k velkému množství druhů náhradní péče není divu, že ne všechny formy byly důkladně prozkoumány. S ohledem na citlivost dat těchto výzkumů je pravděpodobné, že respondenti ne vždy chtějí spolupracovat. Pěstounská péče se ovšem odrazí na životech těch, kteří v ní vyrůstají, což jsou z většiny velmi malé děti, těch, kteří je vychovávají a těch, kteří by je měli vychovávat. Právě kvůli dopadům na naši budoucí generaci je důležité věnovat tomuto fenoménu větší pozornost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Definovat rodinu není vůbec jednoduché. Tradiční hodnoty rodiny zanikají, a proto se i její definice v průběhu let mění. Dnes ji můžeme definovat z hlediska psychologického „*Rodina je společenskou jednotkou, která čelí řadě vývojových úkolů.*“ (Minuchin, 2013, s. 29), pedagogického „*...přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči*“ (Přadka, 1983, s. 90), sociologického „*...rodina je univerzální lidská instituce, je však zároveň základním kamenem sociální nerovnosti.*“ (Možný, 2006, s. 18), sociální práce „*...univerzální fenomén všech lidských společností. Struktura a fungování rodiny přímo souvisí s tím, jak je strukturována a jak funguje společnost.*“ (Matoušek, 2014, s. 17), z hlediska ekonomického „*...rodina jako produkční a reprodukční ekonomická jednotka...*“ (Mlčoch, 2014, s. 23) a mnoha dalších. Pro účely této práce jsme zvolili následující 3 definice...“ *malá primární sociální skupina...* (Kraus, 2008, s. 80), „*...strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí...*“ (Plaňava, 2000, s. 73), „*...institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.*“ (Kraus, 2001, s. 78)

1.1 Rodina a společnost

Rodina jako instituce tvoří základ společnosti již od nepaměti. I když během stovek let docházelo ve společnosti ke změnám, instituce rodiny zůstala základním prvkem společnosti. To ovšem neznamená, že samotná rodina neprocházela změnami. Zatímco v minulosti převládala rodina tradiční, pro kterou je typické, že ji tvoří muž, žena a více dětí, a která si kladla za cíl výchovu dětí pro společnost, dnes se objevují zcela nové typy moderní rodiny, které postrádají tradiční hodnoty. Mnoho autorů vymezuje charakteristiky dnešní rodiny, například český sociální pedagog Blahoslav Kraus (2001) uvádí devět charakteristik. Většinu funkcí rodiny převzal stát a státní instituce, pouze emocionální funkci stát nemůže zastoupit. Snižuje se množství manželství, lidé nemají potřebu uzavírat sňatky před založením rodiny, zůstávají pouze v partnerském soužití. Rodiny jsou nestabilní a často dochází k rozvodům. Příčinu autor vidí v uzavření manželství na základě pouze emocionálním. Celkově se mění struktura rodiny. Zatímco dříve bylo běžné mezigenerační soužití a mnoho dětí v rodině, dnes jsou rodiny spíše nukleární a počet dětí klesá. Díky moderní vědě je dnes možné zabránit rodičovství, ať už antikoncepcí, tak

i interrupcí. Děti opouštějí rodinu mnohem později vlivem prodlužujícího se dospívání. Mladí lidé se stávají mnohem později rodiči než předešlé generace, děti plánují až po určité době partnerského soužití. Rodiče jako účastníci pracovního procesu nemají dostatek času, který by mohli strávit s dětmi, na místě je zmínit i kvalitu trávení volného času s dětmi a užívání médií. Posledním bodem je dvoukariérové manželství, které je v dnešní společnosti zcela běžné. Kromě těchto charakteristik existují samozřejmě další faktory ovlivňující dnešní rodinu, jako například způsob života celé společnosti, urbanizace a další.

1.2 Struktura a typy rodiny

Existují tři typy rodiny, které můžeme najít v literatuře, a to tradiční, moderní a postmoderní. Každý typ je vázán k určité etapě vývoje lidské společnosti. Například v tradičních společnostech, které uvádí Rabušic (2001), stále převládá tradiční rodina založená na prosperitě společnosti skrze reprodukci potomků, o které se až do dospělosti rodiče starají. V těchto společnostech není problém s úbytkem narozených dětí a rozvody jsou zde výjimkou, rodina je velmi stabilní a je spíše založena na hodnotách společnosti, než na hodnotách jednotlivců. Rodina zde tvoří silný základ pro jistou budoucnost společnosti. Dnešní moderní rodina, již se zabývá Možný (1990), je úplně něco jiného. Jak jsme si již uvedli v předchozí kapitole charakteristiku dnešní, upozorňuji západní, společnosti, žijeme v době, kdy existuje velmi vysoká rozvodovost, zejména v západních společnostech. S rozvodovostí přichází velký tlak na potomky rozvádějících se rodičů a dochází k narušení zdravého psychického a sociálního vývoje. A jsou zde i další problémy spojené například s pokrokem technologií. Problémy mají silný dopad na fungování společnosti a vznikají teorie o budoucím vývoji, které nejsou vždy pozitivní, a názory na vrácení se k tradičnímu způsobu života. Navíc Možný (2002) zmiňuje společnost postmoderní, která postupně nahrazuje společnost moderní.

Rodinu rozlišujeme i podle struktury, která je opět dána způsobem života společnosti. Každý autor nepřijímá všechna rozdělení, většinou vybírá pouze některá. Například Helus (2015) používá základní rozdělení rodiny, nukleární a rozšířená. Nukleární, někdy označujeme jadernou rodinou, rozumíme rodinu tvořenou pouze rodiči či rodičem a dětmi. Rozšířenou tvoří další pokrevní příbuzní, mezi které řadíme strýce, tety, prarodiče a další příbuzné. Kraus (2008) uvádí další rozdělení na rodinu orientační, kde dítě vyrůstá, a rodinu prokreační, kterou dítě později v dospělosti samo zakládá.

Dále se uvádí úplná a neúplná rodina. Dnes je bohužel zcela běžné, že dítě vyrůstá v neúplné rodině. Příčinou je zakládání manželství na emocionální vazbě partnerů a tím způsobené vysoké procento rozvodovosti, smrt jednoho z manželů nebo narození dítěte mimo manželství. Hlavním problémem neúplné rodiny dle Heluse (2015) je chybějící vzor jednoho rodiče, který je ale u chybějícího mužského vzoru jednodušší kompenzovat, než u chybějící matky. I přesto dochází ke špatnému způsobu kompenzace rodiče a narušení správné výchovy dítěte. Úplná rodina se dle Tománka (2013) dělí na několik typů:

- harmonická (rodina je v ideálním stavu, bez hádek),
- konsolidovaná (rodina má určité problémy, ale ty ji posilují),
- disharmonickou (v rodině se vyskytují problémy působící napětí, hrozí rozvrat).

Podle historického vývoje dle Matouška (1993) můžeme rozdělit rodinu na patriarchální, kde v čele rodiny stojí muž. Tento typ rodiny nese dlouhou tradici a zatím převládá. Druhým typem je matriarchální, v čele rodiny stojí žena. Forma matriarchátu není v žádné společnosti dokázána, ale existují spekulace o její existenci týkající se období pravěku spojené s novodobými nálezy pravěkých sošek Venuší. Posledním typem je egalitářství, tedy rovnocennost, která převládá v moderních společnostech.

Mnoho autorů, například Tománek (2013), popisuje typy rodiny podle výchovy v rodině a negativním dopadům typů výchovy na dítě. Někteří autoři, například Helus (2015), uvádějí navíc typy rodiny podle funkčnosti, které jsou uvedeny v podkapitole 1.4.

1.3 Funkce rodiny

Každá rodina plní mnoho funkcí, jak ve vztahu k dítěti, tak i ke společnosti. Proto se tyto funkce postupem času mění společně s vývojem společnosti. Některé funkce dnes již přebírá stát, snaha je však o navrácení funkcí k rodině. Rozdělení funkcí vnímá každý autor odlišně, základní funkce však zůstávají stejné nebo velmi podobné. Například Matoušek (2014, s. 14) rozlišuje pouze tři funkce, které vztahuje pouze na západní společnosti:

- *„podporování socializace – vychovávání dětí,*
- *vztahová podpora dospělých lidí,*
- *ekonomická podpora všech členů.“*

Dle Matouška (2014) nelze nahradit první dvě funkce žádnou další institucí, nežli rodinou. Pokud dítě pobývá delší dobu mimo rodinu a tyto dvě funkce nejsou naplňovány ze strany rodičů, ale například ze strany ústavního zařízení, dochází k trvalému poškození

psychického vývoje dítěte, které se projevuje později v dospělosti například kriminální činností, zhoršenou empatií, problémy ve vztazích, zkreslenými hodnotami nebo velice nízkým sebehodnocením.

Nejnámější rozdělení popisuje Kraus (2008), který rozlišuje 6 funkcí rodiny.

- První z nich je biologicko-reprodukční, která má význam jak pro rodinu jako instituci tak i pro společnost, která potřebuje stabilní základní prvek. Ačkoliv je tato funkce velice důležitá, v dnešní době dochází k jejímu úpadku, a to z důvodu vnímání dítěte jako překážky v případě, že se chtějí rodiče věnovat kariéře nebo nemají na zabezpečení dítěte dostatečné finanční prostředky. Proto v dnešní době zaznamenáváme nižší porodnost než například v minulém století.
- Druhou funkcí je funkce sociálně-ekonomická, která opět zajišťuje prosperitu dané společnosti. Rodina je zde chápána jako významný ekonomický a socializační činitel. Jednak vstupuje do ekonomické sféry skrze trh práce, a pak působí jako jeden z největších spotřebitelů.
- Třetí, stále se vyvíjející funkcí, je ochranná funkce. Zatímco v historických společenstvích tuto funkci zajišťovala sama rodina, s postupným vývojem přebíral ochranou funkci stát. Dnes je snaha navrátit tuto funkci rodině.
- Čtvrtou funkcí je socializačně-výchovná funkce, která hraje velmi důležitou roli při výchově jedince. Jde o učení se návykům, způsobům života v dané společnosti a přípravu na život. Zatímco v některých společnostech tuto funkci přebírá z části škola, převládá názor, že tato funkce patří význačně pouze rodině. Navíc vzhledem k posunutí stárnutí populace dnes nemluvíme pouze o nukleární rodině, která tuto funkci zařizuje, ale i o rodině širší v podobě prarodičů. Tománek (2013) poukazuje na důležitost přenosu kultury z generace na generaci a důležitost kvality socializace, která rozhoduje o úspěšnosti dětí v pozdějším životě. „*Rodina působí ve všech fázích socializace a na všechny své členy.*“ (Tománek, 2013, s. 77)
- Pátou funkcí je relaxace. Tato funkce hraje významnou roli právě pro děti. Trávení společného času s rodiči rozvíjí dětskou psychiku i emocionalitu. *Jde o správné využívání volného času dětí a rodičů. V poslední době je však tato funkce více zanedbávaná z důvodu finančních problémů rodičů.* (Tománek, 2013, s. 78)
- Nakonec tu máme funkci emocionální, kterou nelze předat žádné jiné instituci. Pouze rodina dokáže tuto funkci naplnit. Bohužel současný stav rodin (vysoká rozvodovost, nedostatek času tráveného s dětmi) způsobuje, že tato funkce není

plně naplňována. Dle Tománka (2017) je tato funkce nezastupitelná při řešení životních problémů a dotýká se nejen dětí, ale i dospělých.

Tománek (2013) kromě těchto 6 funkcí navíc uvádí funkci náboženskou, prostřednictvím které působí rodiče aktivně skrze náboženství, funkci axiologickou, prostřednictvím které rodiče reprezentují své hodnoty a předávají je tak dítěti, funkci regulační, která předepisuje žádoucí způsoby a hranice sexuálního chování, funkce poradenskou, v rámci níž je nutné dodržet hranice etiky a pravdy, a funkci profesní, kdy rodiče pomůžou dítěti s výběrem budoucího povolání v rámci možností a vzdělání dítěte.

Dále třeba Prádka, Knotová a Faltýsková (2004, s. 27) uvádějí další nejdůležitější (avšak obdobné) funkce.

- *„Reprodukční (zachování člověka jako biologického druhu)*
- *socializační (výchovná)*
- *ekonomická*
- *zachování nepřetržitosti kulturního vývoje*
- *přenos kulturních vzorců.“*

Úplně jiné funkce popisuje Helus (2015), který se zaměřuje na psychologickou potřebu dítěte a odvíjí od ní všechny funkce rodiny.

1.4 Funkčnost rodiny

To jak dobře rodina plní své funkce, můžeme roztrdit de Heluse (2015) do pěti kategorií. Funkčnost se zde vztahuje vždy vzhledem k dítěti.

- První skupinou jsou rodiny stabilizovaně funkční. Jde o rodiny, které ve všech oblastech plní svou funkci a zajišťují svým dětem zdravý sociální, fyzický a psychický vývoj.
- Druhou skupinu tvoří rodiny s přechodnými a méně vážnými problémy. Taková rodina se potýká s menšími spory, které ale zároveň upevňují vztahy v rodině a jsou vždy řešitelné bez pomoci někoho zvenčí.
- Třetí skupinou jsou rodiny problémové, které se nacházejí v krizi. Snaha je urovnat si vztahy, ale v dnešní době tato krize často končí rozvodem a hledáním řešení, které by nejméně ublížilo dítěti.

- Čtvrtou skupinou jsou rodiny dysfunkční. Některé funkce jsou již narušeny a dochází k ohrožení dítěte. Rodina již není sama schopna situaci řešit a potřebuje pomoc některé z institucí. Bohužel ne vždy rodina přijme pomoc odborníka.
- Poslední skupinou je rodina afunkční. Jde o rodinu, kde dochází k vážnému ohrožení či zanedbávání dítěte a kde je nutný zásah soudu a odebrání dítěte z péče rodičů.

Nefunkčnost rodiny ovlivňuje mnoho faktorů, Gillernová (2004) uvádí například nízký věk novomanželů, kdy lidé vstupují do svazku bez zkušeností a trvalého materiálního zázemí. Často vstupují do svazku z důvodu těhotenství partnerky nebo proto, že mají potřebu opustit původní prostředí, třeba i krizové rodiny. Dalším důvodem je změna zaměstnanosti a kariérního postupu žen. Vytvářejí se dvoukariérová manželství, tradiční mužská role se mění, dochází ke změně v dělbě práce v domácnosti.

Tománek (2013) vkládá do popředí i rozpad tradičních společností, klesající vliv náboženství a rozmach liberalismu. Zmiňuje i negativní stránky společnosti jako je gamblerství, workoholismus a další závislosti.

Kraus (2001) jako jeden z problémů rodiny uvádí nedostatek času, který spolu rodina tráví a který je způsobený pracovními aktivitami, čímž dochází ke zhoršení komunikace v rodině. Rodiče si navíc často nacházejí vlastní záliby a děti tak nemají jinou možnost, než si také najít své vlastní záliby. Dalším z důvodů je zadluženost rodiny, projevující se zejména u mladších rodin.

Jedním z méně diskutovaných, ale velice dobře popsáným autorem Helusem (2015), je problém pořízení dítěte, kdy dítě zasáhne do kariéry rodiče, hlavně tedy matky. Rodiče jsou nuceni pozměnit způsob života a musí přeorganizovat finanční prostředky. Rodina bývá často nezralá a nepřipravená, tudíž je rodičovství zaskočí. Další, z hojně se vyskytujících problémů, bývá i neujasnění si životních cílů rodičů a nepřebírání zodpovědnosti. Velkým problémem bývá přetíženost rodičů, často konflikty, které se vyskytují v rodině nebo v zaměstnání, úmrtí nebo nemoc v rodině, přetíženost ekonomickými či bytovými problémy a v neposlední řadě přetíženost z narození dalšího potomka. Překážkou může být i výchova rodičů, kdy jsou rodiče přehnaně autoritářští či ambiciózní nebo se neshodnou na jednotné výchově dítěte.

1.5 Odebrání dítěte z rodiny

V případě, že se rodina dostane do statusu afunkční rodiny, dochází k odebrání dítě z rodiny a umístění do ústavní či náhradní rodinné péče. Tento proces je pro dítě velmi náročný a vždy je snaha vybrat nejlepší možnost pro dítě.

Ústavní péče se vždy odvozuje od důvodu odebrání dítěte z rodiny. Nejčastěji je dítě umístěno do dětského domova.

Nejlepší možností pro dítě je pravděpodobně náhradní rodinná péče, spadající do kompetencí Ministerstva práce a sociálních věcí. U nás existují 4 formy náhradní péče a tím je osvojení, opatrovnictví, poručenství a pěstounská péče.

Sobotková (2014) stručně definuje každou z forem náhradní rodinné péče.

První z nich je osvojení, neboli adopce, kdy nastává situace, ve které dítě nabyde právní volnosti. Osvojitelé, náhradní rodiče, přebírají rodičovskou zodpovědnost a existence vztahů s původní rodinou zaniká.

Druhou formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče, přechodná nebo dlouhodobá, kde na rozdíl od osvojení nepřebírají náhradní rodiče rodičovskou zodpovědnost. Ta zůstává původním rodičům, ke kterým se děti mohou za určitých podmínek vrátit. Pěstounskou péči více popisuje kapitola 2.

Třetí formou je svěřeni do péče jiné fyzické osoby než rodiče, kde často dochází ke svěřeni dítěte osobě v příbuzenském vztahu.

Poslední je forma poručenské péče. Soud určuje poručníka v případě, kdy rodiče pozbyly rodičovské zodpovědnosti, byl její výkon přerušen, rodiče nemají způsobilost vykonávat právní úkony nebo zemřeli.

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je dnes velmi oblíbeným fenoménem náhradní rodinné péče. Zatímco v některých zemích převládá adopce, u nás je tato forma náhradní rodinné péče nejvíce využívanou náhradou biologické rodiny. Pro tuto práci jsme zvolili následující definice pěstounské péče. Sobotková (2013, s. 11) definuje pěstounskou péči jako „...*zvláštní forma státem zřízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, zabezpečované z jeho strany hmotnou podporou.*“ Druhou definici nalezneme v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, „...*péče o dítě poskytovaná osobou pečující nebo skutečnost, že je fyzická osoba osobou v evidenci.*“

2.1 Historie pěstounské péče

Problematika opuštěných a zanedbávaných dětí sahá daleko do dávné historie. Každá společnost se této problematice postavila svým vlastním způsobem. Přístupům jednotlivých národů se věnovala Marie Červinková-Riegrová (1894), která podrobně popisuje tuto problematiku státu od antické společnosti až do 18. století. V antických společnostech bylo zcela běžné odkládání dětí, které často skončily jako otroci, nebo výchova opuštěných dětí na náklady státu. Neexistovala zde žádná povinnost rodičů děti vychovávat. V této době vznikají první ústavy pro opuštěné děti. Pro středověk bylo typické, že se o opuštěné děti starala církve. První útulek pro opuštěnou mládež byl založen v Cařihradě roku 335, hospic pro nalezence pak v Miláně 787. V této době pozorujeme nárůst ústavů pro opuštěné děti a sirotky v oblastech klášterů. První nalezinec na našem území vznikl roku 1789 v Praze.

Od 18. století přicházejí změny. Velký podíl na tom mají ideje tehdejších myslitelů, mezi které patřil i J. J. Rousseau. Jejich vlivem dochází ke změně přístupu v péči o opuštěné děti. Vzhledem ke špatné životní úrovni v ústavech a sirotčincích se začíná klást větší důraz na výchovu dětí v náhradních rodinách. V tomto období poprvé mluvíme o organizované péči ústavní a pěstounské (Smolíková, 2014).

Zatímco Matějček (1999) spatřuje předchůdce pěstounské péče v institutu kojných, kdy hledá historické souvislosti v nahrazování matek kojnými, Smolíková (2014) vidí původ v nalezincích. V nalezincích existují kojné, avšak pod pojmem pěstoun. Nemluvíme tedy o placených kojných bohatými rodinami, ale o kojných, které se za menší úplatu staraly o děti z nalezinců.

Ačkoliv původně převládala myšlenka, že tyto nalezince představují pro opuštěné dítě bezpečí před smrtí, vysoká úroveň úmrtnosti, vzhledem k podmínkám nijak zvlášť překvapivá, nutí společnost ke změně systému a podporuje pěstounskou péči jako lepší prostředí pro dítě, které kromě přežití zajistí i výchovu. V českých zemích se první nalezince a sirotčince objevují v letech 1618 až 1648, z důvodu ukončení války a nárůstu opuštěných dětí. Nejznámější nalezinec u nás byl na Karlíně. Systém byl nastaven tak, že si děti prošly jak pěstounskou, tak i ústavní péčí. Pěstouni si nechávali dítě do 6 let, poté ho posílali zpět do nalezince. Ve výjimečných případech si dítě nechali. Odměňování byli podle věku dítěte, ale s narůstajícím věkem se odměna snižovala a s tím i péče o dítě. Většina pěstounů vychovávala dítě kvůli finanční odměně, která ovšem nebyla nijak zvlášť veliká. Po navrácení do nalezince bylo dítě předáno matce nebo domovské obci. V 19. století vyšla dvě velmi významná díla od Vojtěcha France (1884) *O nalezencích v Čechách* a od Marie Červinkové-Riegrové (1894) *Ochrana chudé a opuštěné mládeže*. Vojtěch Franc se věnoval i přednáškám, článkům a spisům zaměřeným na problematiku chudé a opuštěné mládeže. Zaměřoval se na nedostatky v pěstounské péči v Čechách. Marie Červinková-Riegrová, vnučka Františka Palackého, byla aktivní členkou mnoha spolků, cestovala, přednášela a publikovala, díky čemuž nasbírala dostatek podnětů k reformě v péči o děti (Smolíková, 2014).

První právní předpisy upravující pěstounskou péči nalzáme v roce 1811 v zákoně č. 946/1811, § 186: „*Práva a povinnosti osvojitelů a osvojenčů nelze vztahovati na děti, které byly vzaty jen ve schovanství. Toto schovanství je každému volným, chtějí-li však strany sjednati o něm smlouvu, musí tato býti, pokud mají býti schovancova práva ztenčena nebo témuž zvláštní závazky uloženy, soudně potvrzena. Na náhradu schovaneckých výloh nemají pěstounové nároku.*“

Další právní úpravu obsahuje říšský obecní zákon č. 18/1862, upravující nárok každého občana na domovské právo, na který navazuje zákon č. 105/1863 ř. z., který umožňoval nalezencům požadovat zaopatření po své domovské obci. Další významnou první úpravou byl zákon č. 59/1868 Sb. z. s., v příčině opatrování chudých, který položil základ pro další normy týkající se ochrany dětí, jež vyústily až v pozdější zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Na počátku 20. století péče o nezaopatřené děti závisí na charitativní činnosti a dobrovolných spolcích, které jsou financovány ze soukromých zdrojů.

Za první republiky dochází ke změnám v občanském zákoníku, vložení institutu poručenství (§ 187-284 zákona č. 946/1811), „*Osobám, které nepožívají otcovské péče a které jsou ještě nezletilé nebo z jiného důvodu nezpůsobilé, aby své záležitosti samy obstarávaly, poskytují zákony zvláštní ochrany pomocí poručníka nebo opatrovníka.*“

Pokud se o dítě nemohli starat rodiče, bylo svěřeno do péče dalšího příbuzného, který byl péče schopen. V opačném případě zajistil institut poručníka jinou osobu, poručníky. Poručník byl určen nemanželským dětem, sirotkům, nebo dětem, o které nemohl otec z nějakého důvodu pečovat. Poručníka vždy ustanovil soud, nehledě na vůli zvolené osoby. Tato osoba byla povinna řádně pečovat o dítě a spravovat jeho jmění. Kromě poručníka mohl dítě vychovávat pěstoun. Pěstounská péče byla upravena zákonem č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Nová úprava zákona reagovala na vysokou úmrtnost novorozenců a dětí umístěných v cizí péči. Snaha byla vytvořit podmínky pro výkon pěstounské péče a zlepšit tak vývoj dětí. Osoba, která měla zájem stát se pěstounem, potřebovala povolení dozorcího úřadu. Odměna pěstouna byla zakládána na smlouvě, která ovšem nebyla povinná, tudíž mohl pěstoun vychovávat dítě „zadarmo“ po dobu, kdy byl schopen dítě řádně zajistit. Pěstoun měl povinnost dítěti poskytnout stravu, bydlení, oděv, léky a výchovu. Dítě mělo nadále nárok na péči ze strany rodiny (Smolíková, 2014). Matějček (1999, s. 29-30) dělí pěstounskou péči v tomto období následovně:

- *„pěstounská péče nalezenecká,*
- *pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež,*
- *pěstounská péče v tzv. koloniích,*
- *pěstounská péče na základě dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny.*“

Další reorganizace v systému péče o dítě přišla po roce 1948. Prvorepublikový systém byl odmítnut v zájmu kolektivizace a systém pěstounské péče roku 1950 zrušen, s výjimkou příbuzenské pěstounské péče. V případě neschopnosti rodičů pečovat o dítě bylo dítě umístěno do péče kolektivní. Z nalezinců vznikají Ústavy péče o dítě. O dítěti nyní nerozhodují okresní orgány, ale orgány státní jako ministerstva a sociální odbory. Nový zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže určoval přednost ústavní péče před náhradní rodinou péčí, a jehož vznikem zanikl zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Děti z pěstounských rodin přecházeli do dětských domovů, vyjma těch, které byly osvojeny. Myšlenka náhradní rodinné péče se objevila znovu po roce 1970, kdy vznikaly první SOS dětské vesničky. V roce 1973 jsou SOS dětské vesničky zrušeny

a vzniká nový zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který nově povoluje pěstounskou péči. Podmínkou pro výkon pěstounské péče byla dlouhodobost. Pěstoun byl odměňován za svou práci a navíc získal příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Předpokladem byla správná výchova a zajištění potřeb dítěte. V roce 1988 došlo ke změnám zejména ve výši příspěvků pěstounské péče (Smolíková, 2014).

Největší historický mezník v oblasti péče o dítě nastal po roce 1989. Dochází k přetváření systému, zejména k odklonění od ústavní péče. Snaha je umístit dítě do péče fyzické osoby. Nově se již nezohledňuje dlouhodobost, ale potřebnost. Důraz se klade také na udržování kontaktu s biologickou rodinou. Zabezpečení dítěte podléhá Úmluvě o právech dítěte, která byla přijata v roce 1991. Zákon č. 91/1998 Sb. novelizuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. a upřednostňuje náhradní rodinnou péči před ústavní, a to i v případě, že se dítě v ústavní výchově už nachází. Novela dále doplňuje zákon o rodičovskou zodpovědnost a definuje sociálně-právní ochranu dětí. Dalším velmi důležitým mezníkem byl vznik zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který upravoval činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí a zprostředkování náhradní rodinné péče. Tímto zaniká zákon o pěstounské péči (Smolíková, 2014).

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, nastala v roce 2012 a přinesla navíc institut dočasné pěstounské péče.

2.2 Legislativa

Dnes je pěstounská péče zahrnuta ve 2 platných zákonech. Prvním zákonem je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 958 – § 970. Druhým je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 47a – § 47za.

Zákon č. 89/2012 Sb., upravuje vztahy mezi pěstouny, dítětem a biologickou rodinou. Určuje, za jakých podmínek může být dítě umístěno do pěstounské péče, v tomto případě mluvíme o situaci, kdy není žádný rodič či poručník schopen pečovat o dítě. Soud také stanovuje délku pobytu v pěstounské péči, která se může změnit na základě podání návrhu ze strany rodiče či pěstouna. Tvrdí také, že osoby příbuzné mají v péči vždy přednost před jinými osobami. Upravuje i vyživovací povinnost biologických rodičů k dítěti po dobu jeho umístění do pěstounské péče. Uvádí povinnosti pěstounů v § 966: „*Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat. Pěstoun při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech*

dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud.

Odstavce 1 a 2 platí obdobně pro zájemce o pěstounskou péči, kterému bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče.“

Dále pak v § 967: „Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.“

Zabývá se i podmínkami pro osoby, které se chtějí stát pěstouny. Zákon stanovuje podmínku trvalého bydliště na území České republiky, dobrovolnost stát se pěstounem a záruku poskytnutí řádné péče dítěti ze strany pěstouna. Uvádí povinnosti dítěte pomáhat pěstounovy v domácnosti, s ohledem na jeho možnosti a schopnosti.

Oproti tomu zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, popisuje pěstounskou péči podrobněji. V první části, konkrétně v § 47a, upravuje práva a povinnosti pěstounů:

- a) „ právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě;*
- b) právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let,*
- c) právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,*
- d) právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti podle písmene f),*
- e) právo na pomoc při plnění povinností podle písmene h), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku,*
- f) povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,*
- g) povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b odst. 5 a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí podle § 19 odst. 6,*

h) v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.“

Dále se zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v § 47b zabývá dohodou o výkonu pěstounské péče. Dohodu o výkonu pěstounské péče, dále jen dohoda, uzavírá obecní úřad s rozšířenou působností s osobou pečující nebo s osobou v evidenci s trvalým pobytem v místě působení obecního úřadu. Tato dohoda musí být v souladu s rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Dohoda se uzavírá v nezávislosti na počtu dětí vždy jen jednou. Dohoda trvá po dobu trvání pěstounské péče, dokud je osoba vedena v evidenci pěstounů, pokud je dítě svěřeno osobě, která má zájem stát se pěstounem, je fyzická osoba poručníkem pečující o dítě, nebo probíhá soudní řízení o ustanovení osoby poručníkem dítěte. Dohoda se může vypovědět v případech porušení práv a povinností vyplívající z dohody.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, dále upravuje dávky pěstounské péče, podle § 47e mezi dávky pěstounské péče řadíme:

- *„příspěvek na úhradu potřeb dítěte,*
- *odměna pěstouna,*
- *příspěvek při převzetí dítěte,*
- *příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla,*
- *příspěvek při ukončení pěstounské péče.“*

V rámci vstupu České republiky do mezinárodních organizací se Česká republika zavázala také k dodržování Listiny základních práv a svobod a k Úmluvě o právech dítěte.

Pokud jde o Listinu základních práv a svobod, nabízí se nám tady hned několik ustanovení, která se vztahují i k dětem. Pro naše téma důležité například ustanovení 1 z článku 10, kdy má každý člověk právo na zachování lidské důstojnosti. Dále první ustanovení článku 30, kdy má člověk právo na hmotné zabezpečení v situaci, kdy ztratil živitele. V neposlední řadě článek 32, který ustanovuje zvláštní ochranu dětem a mladistvým a právo dětí na rodičovskou výchovu. V tomto článku v ustanovení 4 také nalezneme právo soudně odebrat dítě rodině, pokud to vyžaduje zákon.

Úmluva o právech dítěte upravuje práva dítěte ve státech, které tuto úmluvu podepsaly. Vzhledem k našemu tématu je nutné zmínit článek 2, ustanovení 2, které uděluje povinnost

státu chránit dítě před diskriminací či trestáním. Článek 3 určuje jako podstatný zájem dítěte ve věcech rozhodování o dítěti. Dále tento článek uvaluje povinnost státu zajistit dítěti ochranu a péči pro jeho nezbytné blaho. Článek 6 upravuje právo dítěte na život a jeho rozvoj. Vzhledem k probírané problematice je nutné zmínit článek 8, který zaručuje právo dítěte na zachování rodinných svazků. Na naši problematiku navazuje i článek 9, stanovující právo dítěte zůstat v rodině, pokud je to v jeho zájmu a právo státu odebrat dítě v případě zanedbávání či zneužívání. V takovém případě má dítě právo na osobní kontakt s oběma rodiči, je-li to v jeho zájmu. V neposlední řadě je nutné upozornit na článek 20, upravující situaci, kdy dítě opouští své rodinné prostředí, a tudíž mu stát musí zajistit náhradní péči.

2.3 Druhy pěstounské péče

V České republice máme několik druhů pěstounské péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu, některými autory (Sychrová, 2016) nazývána profesionální pěstounské péče, se objevuje v legislativě již v roce 2006, ale až v roce 2013 se dostává do popředí vlivem novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pazlarová (2016) popisuje přechodnou pěstounskou péči jako péči o dítě s omezenou dobou trvání, jehož rodina není schopna pečovat o dítě. Dítě se zde umísťuje na nezbytně nutnou dobu, nejdéle však po dobu jednoho roku. Pazlarová (2016) definuje využívání přechodné péče pro 3 typy dětí. Prvním z nich jsou novorozenci, jejichž rodiče odmítají péči o ně. Takové děti jsou nabízeny k osvojení a v pěstounské péči zůstávají po dobu hledání nové rodiny. Druhým typem jsou novorozenci, o které rodiče nedokáží pečovat. Patří sem děti matek bez domova, matek závislých na drogách nebo matek se zhoršeným psychickým stavem. Třetím typem jsou děti, v jejichž rodinách se vyskytl problém, u kterého se předpokládá brzké vyřešení a navrácení dětí do rodin. Trnková (2018) rozděluje děti do skupin čtyř. Kromě třech původně zmíněných navíc uvádí skupinu dětí zahrnující děti týrané, opuštěné či nalezené, u kterých se hledá trvalé řešení.

Na rozdíl od dlouhodobé pěstounské péče dostávají profesionální pěstouni odměny pěstouna i v případě, že o žádné dítě nepečují. Podmínkou je okamžité přijetí dítěte v okamžiku potřeby. Výjimku tvoří pěstouni, kteří mají závažné důvody pro nepřijetí. V opačném případě je nepřijetí dítěte důvod k vyloučení z evidence.

Trnková (2018) zmiňuje dále péči předpěstounskou, do které je umístěno dítě před rozhodnutím soudu o pěstounské péči. Rozhodnutí o předpěstounské péči využívá soud v případě nepříbuzenské dlouhodobé péče, kdy je zjišťováno, zda je dítě schopno adaptace v novém prostředí. Autorka upozorňuje na fakt, že dětem přicházejícím z ústavního zařízení jde adaptace poměrně hůře, zejména pokud jde o sourozenecké skupiny. Po dobu trvání předpěstounské péče vykonává dohled pracovník OSPOD, a to každé 3 měsíce.

Další formou pěstounské péče je péče příbuzenská, která existovala již v historii. Novela zákona č. 359/1999 Sb. posiluje pozici příbuzných, pokud je to v zájmu dítěte. Na rozdíl od přechodné péče nebo pěstounské péče realizované cizími, nemusejí příbuzní pěstouni procházet složitými procesy zprostředkování jako pěstouni cizí. Příbuzní pěstouni nemusejí absolvovat přípravu na přijetí dítěte, ani se neposuzují jejich kompetence pro výkon role pěstounů. Rozdíl je i v priznávání odměn pěstouna. Ty jsou priznávány na základě posudku o socioekonomickém zázemí pěstouna. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte dostávají všichni pěstouni bez ohledu na příbuznost. Pazlarová (2016) se zaměřuje na výhody a nevýhody příbuzenské pěstounské péče z pohledu všech aktérů. Tvrdí, že pro děti je největší výhodou znalost pěstouna po delší dobu a tím i lepší adaptace. Děti již znají zvyky rodiny a je pro ně snazší přizpůsobit se nové situaci. Bohužel to může být i rizikem pokud příbuzní mají podobné návyky jako rodiče a tyto návyky byly důvodem pro odebrání dítěte z původní rodiny. Z pohledu rodičů je to výhodné, protože již znají příbuzné a mohou od nich očekávat určitou formu podpory, třeba i finanční. Nevýhodou zde spatřuje autorka v nízké motivaci ke změně životního stylu u rodičů. Nevýhodou mohou být i nevyřešené problémy z minulosti, které nutí pěstouny vyhýbat se rodiči a zamezovat kontaktu dítěte s rodičem, popřípadě dítě poštvou proti rodiči. Z pohledu pěstounů je velmi pozitivní znalost dítěte a již vytvořené vztahy, informace, které zjistili během trvajících většinou dlouholetého vztahu, znalost historie dítěte a znalost zdravotního stavu dítěte. Nevýhodou vidí pěstouni v příbuznosti s rodiči, kdy nedokáží odmítnout žádost o pomoc i v případě, kdy to může uškodit dítěti. Výhodou ze strany pracovníků je poměrně rychlé umístění dítěte do rodiny. Nevýhodou je neznalost rodinné historie, a tudíž poměrně těžký odhad, jak se budou prarodiče o děti starat. Pokud trpí prarodiče dojmem, že výchovu svých dětí pokazili, je velká pravděpodobnost obav a nedůvěry ze strany pěstounů.

Posledním typem je klasická dlouhodobá péče. V této péči zůstávají děti do dosažení zletilosti. Častým jevem je i péče po skončení pěstounství, kdy rodiče dítě berou jako součást své biologické rodiny. Na základě výzkumu zahraničních autorů Øivin

Christiansena, Karen J. S. Havnenové, Toril Havika a Norman Anderssen (2013) nemají všechny děti s dlouhodobou pěstounskou péčí dobré zkušenosti. Na druhou stranu také uvádějí, že děti umístěné do dlouhodobé péče vytvářejí v budoucnu stabilnější vztahy, než děti v krátkodobé pěstounské péči.

2.4 Doprovázející organizace

Doprovázející organizace je jedním z aktérů pěstounské péče. Její úloha je zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pazlarová (2016) upozorňuje na nutnost rozlišení odborných aktérů v pěstounské péči. Zatímco pracovníkům OSPOD je přenechána kontrolní funkce, která ovšem snižuje důvěru pěstouna k pracovníkovi, vystupují pracovníci doprovázejících organizací jako podpora pěstounských rodin. Podle tohoto rozdělení vyplývají 3 základní východiska.

- *„Pouze rovnováha mezi podpůrnou a kontrolní složkou může zajistit kvalitní péči.*
- *Spolupráce OSPOD a doprovázející organizace je pro zajištění kvalitní péče nezbytná.*
- *Oddělení podpůrné a kontrolní funkce je pro zjištění rovnováhy nezbytné“* (Pazlarová, 2016, s. 83).

Pazlarová (2016) také doprovázení rozděluje do několika částí. První je podpora pěstoun, kdy pracovník dochází minimálně jednou za 2 měsíce do domácnosti pěstouna. Dochází zde ke svěřování problémů, které se týkají dítěte nebo i samotných pěstounů. Druhou část doprovázení tvoří podpora dítěte. Pro pracovníka je velmi důležité vytvořit si s dítětem vztah. Tato podpora se týká všech dětí žijících v rodině pěstounů. Třetí částí doprovázení je podpora rodiny jako celku. Pracovník má snahu vytvářet kontinuitu v rodině, zapojit všechny účastníky do rozhodování o společných záležitostech a podpořit i širší rodinu pěstounů. Díky odejmutí role doprovázejícího pracovníka z role pracovníka OSPOD vzniká mezi pracovníkem a rodinou větší důvěra a přispívá více ke sdělování problémů pracovníkům a jejich úspěšného řešení.

V rámci doprovázení stanovuje zákon základní služby, které musí být rodině poskytnuty. Tyto služby jsou uvedeny v právech pěstounů v podkapitole 2.1.

3 KONTAKT DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI S BIOLOGICKOU RODINOU

Kontakt dítěte s biologickou rodinou může mít mnoho podob. Někdy je kontakt pouze písemný, většinou se ale setkáváme s případy přímého kontaktu. Názory na potřebu kontaktu se liší. Podle zákona má dítě právo znát svoji rodinu a i rodiči má být umožněn kontakt s dítětem. Dle australských autorů Scott, O'Neill a Minge (2005) by měl kontakt dítěte s rodinou probíhat i tehdy, když není cílem, nebo předpokladem, návrat dítěte do původní rodiny. Účel kontakt vidí hned v několika směrech, jako například udržet a podpořit vzájemný vztah dítěte a rodiče, pomoc dítěti překonat dopady separace od původní rodiny, udržet vztahy s dalšími příbuznými, zjistit schopnost rodičů pečovat o dítě a jejich motivaci ke změně problémů, způsobujícím odebrání dítěte.

Podobné smýšlení má u nás autorka Zezulová (2012), která přenáší své vlastní zkušenosti s pěstounskou péčí a která tvrdí, že kontakt je důležitý pro dítě i v případě, že samo dítě má negativní vztah k rodiči. Účelem je podle této autorky naučit dítě oprostít se od minulosti a špatné zkušenosti s rodiči, a tím mu umožnit méně komplikované vztahy v budoucnosti.

Pazlarová (2016) vidí přínos v kontaktu pro dítě poznání vlastní historie. Poukazuje na fakt, že děti, které neznají svůj původ, mohou trpět představou vlastní chyby, mohou uvíznout v minulosti nebo mohou později v dospělosti obviňovat pěstouny. Na druhou stranu se všechny zmiňované problémy týkají i biologických rodičů. Pocit selhání, úzkosti či nereálné představy o funkčnosti rodiny můžou mít negativní dopad na vztah k pracovníkům i pěstounům. Sami pěstouni trpí nejvíce strachem, že je dítě v budoucnu obviní z jejich situace.

3.1 Legislativa

Jak již jsme zmínili na začátku kapitoly 3, právní úprava podporuje kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. Hlavní právní normou je zde zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který v § 47a, ukládá pěstounům povinnost prohlubovat vztahy s osobami dítěti blízkými a umožnit setkání rodiče a dítěte. Výjimky, kdy ke kontaktu nedochází, ukládá soud. O kontaktu se zmiňuje i vyhláška č. 473/2012Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která se v § 3 zmiňuje mimo jiné i o odborné přípravě a znalosti pěstouna v oblasti práv dítěte na udržování rodinných vazeb. Dále je třeba zmínit i podporu dětí ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím

uvedenou ve standardech kvality sociálně-právní ochrany. Kromě našich zákonů jsme jako členové OSN přijali Úmluvu o právech dítěte, která se dotýká práva dítěte na rodinu.

3.2 Vhodnost kontaktu

Před každým kontaktem je nutné posoudit jeho vhodnost. Lexová (2016) poukazuje jak na problémy v minulosti, založené na odmítání kontaktu s biologickou rodinou, tak i na problémy dnešní, to je kontakt za každou cenu. Je velice nutné posoudit každý kontakt individuálně. Pokud je kontakt omezen soudem, v případě velmi špatného zacházení či týrání, nebývá zvykem postupné obnovení vztahu. V případě že dítě samo nechce rodiče vidět, je třeba hledat příčiny a brát názor dítěte na kontakt velmi vážně. Neznamena to, že ke kontaktu nikdy nedojde, ale je třeba ze strany pracovníka velká obezřetnost. Dalším případem je předpoklad negativního dopadu kontaktu na dítě, kdy je velmi důležité zvážit formu a rozsah kontaktu.

Taplin (2005) se ve svém výzkumu zabývá důvody, proč kontakt realizovat, a také kdy není vhodné o kontaktu vůbec mluvit. Sama je zastáncem názoru, že nelze rozhodnout o kontaktu bez prostudování konkrétních případů a posouzení z hlediska individuálního. Uvádí příklady otázek, které je třeba si klást před samotným kontaktem.

- *„Jaký je účel kontaktu? Je cílem návrat dítěte do rodiny, nebo ne?*
- *Jak silný a kvalitní je vztah mezi dítětem a jeho biologickými rodiči?*
- *Existují rizika z hlediska bezpečí dítěte?*
- *Berou se v úvahu přání dítěte a jeho reakce na kontakt?*
- *Jak staré je dítě, na jakém stupni mentálního vývoje?*
- *Jakou míru podpory má od pěstounů?*
- *Jak reagují rodiče na organizaci kontaktů?*
- *Změnili se nějak vztahy či situace od posledního hodnocení?*
- *Se kterými členy biologické rodiny je, či není kontakt vhodný?*
- *Byl zvažován nepřímý kontakt?*
- *Kde se kontakt odehraje?“ (Taplin, 2005, s. 17-23)*

Podle Archerové (2007) je velmi důležité, aby všichni zúčastnění kontaktu mysleli především na zájem dítěte. Doporučuje přizvat ke kontaktu třetí osobu, v tomto případě mluvíme o pracovníkovi doprovázející organizace, který může posoudit vhodnost délky kontaktu na základě jeho průběhu. Dále uvádí, že pěstounští rodiče mají velmi často ve

zvyku odmítat kontakt s kýmkoliv z biologické rodiny dítěte, a proto je velmi důležité vysvětlit pěstounům, že ne všichni příbuzní dítěte můžou za jeho umístění do pěstounské péče. Dítě může velice pozitivně ovlivnit vazba s dalšími příbuznými a jejich zájem vzbuzuje v dítěti pocit, že je chtěné.

Vhodností kontaktu se zabývá i Sobotková (2014), která shrnula poznatky z několika zahraničních výzkumů. Došla k závěru, že ještě v nedávné době převažoval názor o nenahraditelnosti biologické rodiny. Nyní se však přikláníme více k individuálnímu posouzení a kromě pozitivního přínosu zvažujeme, zda kontakt nebude mít na dítě i negativní dopad. Sama autorka zastává názor, že individuální posouzení stavu dítěte a možného dopadu kontaktu na dítě musíme dávat přednost před zákonnými nařízeními. Dále upozorňuje na důležitost kvalitních hodnotících metod využívaných při hodnocení funkčnosti rodiny.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Pro tuto práci jsme zvolili s ohledem na výzkumný cíl kvalitativní přístup s cílem získat co možná nejvíce detailní a komplexní informace o zkoumané problematice. Jak uvádí Švaříček (2017), díky kvalitativnímu přístupu získáme kromě dat z rozhovoru i další data z pozorování, což výrazně ovlivní závěry výzkumu. V rámci zjišťování prožité zkušenosti jsme pro analýzu dat vybrali design interpretativní fenomenologickou analýzu (dále jen IPA), která má základ v hermeneutice a fenomenologii. Zatímco ve fenomenologii výzkumník svou zkušenost „uzávorkuje“, v IPA jsou zkušenosti výzkumníka součástí pro analytickou práci. Rozvoj této metody, jak popisuje Řiháček, Čermák a Hytych (2013), sahá do 90. let minulého století k Jonathanu A. Smithovi, kdy bylo zapotřebí nové kvalitativní metody, která bude pracovat se subjektivní zkušeností a výzkumník zde nebude obdařen hlubokými znalostmi z filozofie. Metoda popisuje zkušenost respondentů z pohledu jejich vnímání reality a zaměřuje se na význam dané zkušenosti pro ně samotné. Dle Gulové (2013) je právě IPA určená k tomu, aby výzkumník pochopil význam zkušenosti pro respondenta. Jak autorka uvádí, IPA je vždy o dvou osobách. Jedné, která má zájem poznat zkušenost někoho dalšího, a druhé, která dobrovolně tuto zkušenost s výzkumníkem sdílí. Výzkumník zde musí umět rozlišit zkušenost respondenta od své vlastní. Dle Řiháčka, Čermáka a Hytycha (2013) je velmi vhodné použít tuto metodu na zjišťování nezvyklých fenoménů u menších skupin.

4.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém je zaměřen na porozumění zkušenosti, vyplívající z realizování vztahu dítěte umístěného v příbuzenské pěstounské péči a jeho biologickým rodičem. Základ pro zkoumání dané problematiky vychází z dnes již více konzultovaného tématu, a to jak v zahraničí, tak i u nás. Práce se opírá o českou literaturu, kde se tento problém popisuje jen velmi obecně, i literaturu zahraniční, například Taplin (2005) ve svém výzkumu zkoumá vhodnost kontaktu dítěte s biologickým rodičem a nebezpečí vyplívající z kontaktu. Dále například Teracia Gobind (2013), která realizovala výzkum na Novém Zélandu s cílem zjistit rozdíly v kontaktu dětí v pěstounské péči a adoptovaných dětí. U nás probírají tuto problematiku autorky Uhlířová, Zezulová či Sobotková s Očenáškovou (2014), které realizovaly výzkumný projekt na téma „*Biologická a pěstounská rodina: pohled dospělých, kteří byli vychováni mimo vlastní rodinu*“. Samy autorky vycházejí zejména ze zahraniční literatury.

4.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je **analyzovat zkušenost aktérů pěstounské péče s kontaktem mezi dítětem umístěným v příbuzenské pěstounské péči a jeho biologickým rodičem.**

Ze zkoumání této zkušenosti nám vyplívají dílčí cíle.

- Zjistit možnosti setkávání dítěte v příbuzenské pěstounské péči s jeho biologickým rodičem.
- Popsat aspekty kontaktu dítěte umístěného v příbuzenské pěstounské péči s jeho biologickým rodičem.
- Analyzovat překážky kontaktu dítěte umístěného v příbuzenské pěstounské péči a jeho biologickým rodičem vyplívající ze zkušenosti aktérů.
- Zjistit podmínky pro realizaci kontaktu mezi dítětem umístěným v příbuzenské pěstounské péči a jeho biologickým rodičem.

Z následujících cílů nám dále vyplývá následující výzkumná otázka. **Jaká je zkušenost aktérů pěstounské péče s kontaktem mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem?**

4.3 Metoda sběru dat

Jak uvádí Smith a Osborn (2003), pro interpretativní fenomenologickou analýzu je typickou metodou pro sběr dat polostrukturovaný rozhovor. Výzkumník své otázky v průběhu rozhovoru přizpůsobuje vzhledem k jeho zájmu o hlubší popis určité zkušenosti. Řiháček (2013) také upozorňuje na fakt, že výzkumník musí dát respondentovi dostatečný prostor k vyjádření a tudíž používá výhradně otevřené otázky. Používáme zde velmi často doplňující otázky, které konkretizují zkušenost a rozvíjejí konverzaci. Řiháček, Čermák, Hytych (2013) dále zmiňuje nutnost zpětné vazby od respondenta.

Vzhledem k výběru metody sběru dat jsme si vytvořili polostrukturovaný rozhovor o 15 otevřených otázkách. Při realizaci rozhovoru jsme se ovšem setkali se skutečností, kdy nebylo zapotřebí více jak třech otázek. Naopak u některých respondentů bylo zapotřebí více doplňujících otázek.

Sběr dat probíhal v průběhu měsíce ledna a února. Pro realizaci rozhovoru jsem zvolila prostředí nejvíce příjemné pro respondenty, tedy u nich doma. Jeden respondent vyžadoval přítomnost odborného pracovníka, kterého dobře znal. Dva respondenty jsem znala již z minulosti, a tudíž při rozhovoru vládla přátelská a uvolněná atmosféra. U dvou

respondentů byly vidět známky nervozity, v průběhu vyprávění se ovšem uvolnili a více rozpovídali. Každý rozhovor trval cca 30 minut, kdy prvních 10 minut docházelo k seznámení respondenta s výzkumníkem, s výzkumem, jeho cíli a jeho podstatou. Každý respondent podepsal informovaný souhlas o ochraně osobních údajů, povolení k zaznamenávání rozhovoru na médium a použití nahraného materiálu při výzkumu. Poté následoval samotný rozhovor, který byl vždy nahrán na diktafon a kdy si tempo určoval samotný respondent. Po uplynutí dalších cca 20 minut nastala nezávazná diskuze výzkumníka s respondentem, kdy na přání respondentů tato část nebyla zaznamenána. I při nahrávání na médium byli respondenti velmi otevření, a to i v případě, kdy bylo jasně vidět, že je tato konverzace pro ně obtížná a velmi osobní.

Následně docházelo k doslovnému přepisu rozhovorů a jejich vytisknutí.

4.4 Výzkumný soubor

IPA využívá menší počet respondentů, jak uvádí Smith, Flowers a Larkin (2009), ideální počet je 3 – 6 respondentů, což umožňuje detailnější analýzu a přesnější porovnání případů, u disertačních prací uvádějí autoři nejlépe 4-10 respondentů. Řiháček, Čermák a Hytych (2013) také upozorňují na fakt, že vždy má větší váhu bohatost posbíraných dat před počtem respondentů, zásadou však je, aby respondenti dobře reprezentovali daný jev.

Pro bakalářskou práci jsme zvolili 5 respondentů. Záměr byl vzhledem ke kvalitativnímu přístupu záměrný. Vzhledem ke zkoumané problematice jsme vybrali 2 respondenty ze strany pěstounů, 2 respondenty ze strany klíčových pracovníků a 1 respondenta ze strany biologických rodičů. S ohledem na zkoumaný jev byli tito respondenti vybráni záměrně. Všichni respondenti se znají delší dobu, minimálně 1 rok. U respondentů ze strany pěstounů a u respondenta ze strany rodiče byl jediný požadavek na účast ve výzkumu, a to realizovaný kontakt mezi dítětem umístěným v péči pěstounů a jeho biologickým rodičem. U pracovníků byla požadavkem minimální praxe 3 roky v pozici klíčového pracovníka doprovázející organizace a zkušenost s kontaktem mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem.

5 ANALÝZA DAT

Analýza dat v IPA probíhá dvěma způsoby, kdy vždy začínáme jedním rozhovorem. U obou způsobů vytváříme nadtémata a podtémata. U prvního způsobu používáme témata, která nám již vyvstala z prvního rozhovoru v analýze rozhovoru dalšího. Druhý způsob pracuje více s individuální stránkou jedince, a tudíž se neohlížíme na témata vytvořená z prvního rozhovoru, ale vytváříme témata nová. Tento způsob je dnes více používaný, ovšem náročnější než způsob první.

Analýzu můžeme podle Kostníkové a Čermáka (2013) shrnout do několika základních kroků. Prvním z nich je opakované čtení přepsaného rozhovoru. Znovu a znovu si rozhovory pročítáme. Řiháček (2013) navíc doporučuje i opětovný poslech nahrávky. Podobně i Gulová (2013) poukazuje na důležitost respondentova hlasu a emočního rozpoložení.

Druhým krokem je psaní komentářů a poznámek. Tyto poznámky píšeme přímo k určitým částem rozhovoru. Důležité je číst text několikrát a třeba i zvlášť po odstavcích, abychom měli hlubší náhled a byli jsme schopni odhalit detaily.

dva měsíce že napsal AN nebo AN **mi napsala tato dojde?** jo, takže naopak musím říct že **AN ho teď má strašně ráda** a je hrozně ráda když přijde, ona se na něho strašně těší, jo, kolikrát já sem o tom ani nevěděla, že **a on jí třeba slíbí že přijde a pak nepřišel a ona z toho byla strašně špatná**, tak sem mu tady tohle vytkla, říkám pokud budeš chtít a máš tu potřebu, budeš chtít tak **první mi napišes nebo si zavolám**, když budeš chtít, **já už mu neřikám měl bys dojit**, dřív sem to dělala, **uvědom si kde máš holku** ta holka, a jo takový řeči jo a takový ty ty... teď už to nedělám, já sem si říkala že tady tohle **všechno si musí on srovnat v hlavě** bude mu 40 let a **on vyrůstal v rodině kde ztratil otce** když mu bylo... kolik mu bylo... 11 let **a ví co to je když není úplná rodina že sem na ně zůstala**, vždycky to křídlo měli doma, jo vždycky tu mamu měli, věděli že mají domov, věděli že prostě když jim bylo že tak že sem byla tady pro ně **a on mě strašně zklamal**, strašně mě ranil tím žeto té AN už tím že nemá tu maminku že ... já sem mu říkala, říkám , já už to беру tak že prostě AN máme, dobře, **my sme strašně rádi, my sme neuvažovali ani minutu o tom že bysme si AN jako... máme, nemáme. pro nás to byla automatika**, my sme ju prvně měli jako jenom v předběžce, předběžným tom, já sem ani nevěděla že nějaká péčovská péče, něco takovýho existuje, to až pak v průběhu téma, tím obdobím a to mě to bylo prostě jako bylo to dané jako tím že asi je **lepší tady takové řešení a tak dále**

Vy ste původně ze severu Moravy, jak jste skončila tady?

Protože se mi tady **provádala dcera, a taky se rozvedla a měla problémy**, se dvěma dětma a my sme bydleli v na severu a ani práce nebyla a tak prostě sme se z manželem rozhodli že prodáme, protože já sem měl až prvního manželství byt, že to prodáme a rozdělila sem to mezi nějak děti a šli jsem sem za dcerou abych jí mohla trochu pomoci

A váš syn je odsud? Teď pobývá také tady ve městě?

Teď je tady, protože to bylo tak že tam byly **nejaké ty problémy** a tak dále, potom a on mi pak vyvolával že neví **že to nestihá s AN** protože **on pak zůstal rok dva s AN byl sám** a že to prostě to a že on podniká a že to nedává, a já mu říkám, já to tady nemůžu zabalit a jít za tebou do Prahy, jediné řešení je vem An a přijď sem, můžeš zůstat tady, no takže přijel s AN, **chvilíčku bydlel u nás pak sme mu našli byt no ale**

AN má možnost kontaktovat otce?

Má telefon, ale kontroluju, jestli si nevolá s otcem, mám to všechno podchycené. **Řekne vám pokud proběhne kontakt jenom mezi nimi? Ona by mě řekla**, ona by řekla určitě, **my to máme nastavené tak s ní**, že ona **má k nám veškerou důvěru** jako, ona se ze vším jako, ona nemá pocit proč... **já chci aby se s tátou setkala** já to chci ale nechci aby chodil v **podnapitém stavu**

Nemáte žádný problém, pokud chce otec kontaktovat AN?

Já ne, ale samozřejmě musí **být střízlivý**

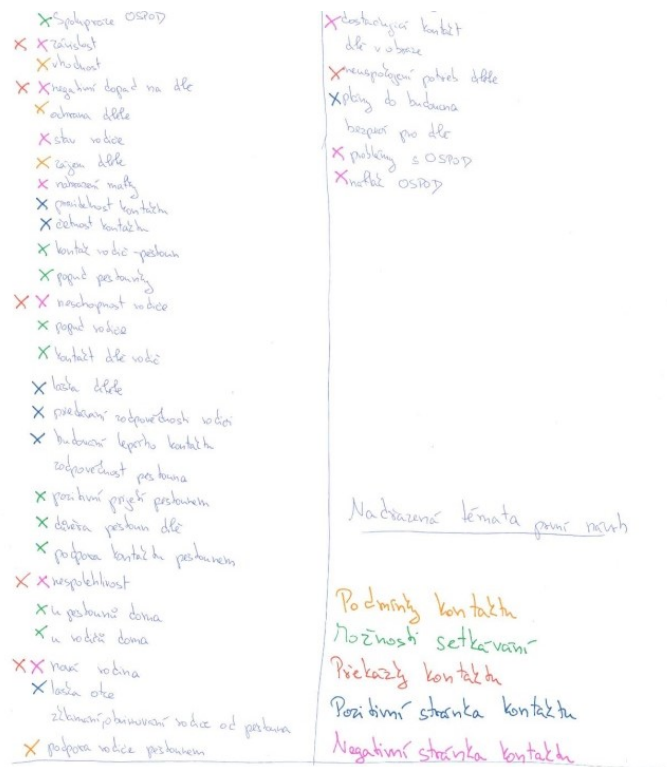
Obr. 1 Ukázka psaní poznámek a komentářů

Třetí krok se skládá z vytváření a hledání témat vyplívajících z našich poznámek či komentářů. Zvažujeme význam témat pro respondent a rozvíjíme jejich strukturu, důležitý je ale i pohled výzkumníka na daný fenomén.

Prvotní témata
Nastavení systému
Zájem dítěte
Předávání zodpovědnosti
Láska dítěte
Kontakt rodič - dítě
Negativní dopady na dítě
Budování lepšího kontaktu
Obviňování rodiče
Snaha podpořit rodiče

Tab. 1 Ukázka vynořujících se témat

Čtvrtým krokem je hledání spojitosti mezi tématy. Dochází ke spojení několika témat do skupin, hledání příčin v původním textu a vytváření nadtémat. V této fázi není nutné použít všechna témata, některá můžeme vyřadit z důvodu nízké frekvence v textu. Osobně jsme využili barev k označení témat se stejnou podstatou, poté jsme hledali vhodné nadtéma k již vyčleněným tématům. Docházelo k opětovnému pročení si témat a k opětovné rekonstrukci témat nadřazených.

Obr. 2 Ukázka formování nadřazených témat

Pátým krokem je analýza dalších rozhovorů, opět provádíme předchozí čtyři kroky. Zde si musíme ujasnit, zda zvolíme přístup, v němž budeme hledat společná témata z předchozího rozhovoru či budeme tvořit témata nová nezávisle na analýze rozhovoru jiného. Vzhledem k velkému množství společných témat jsme zvolili první přístup.

Poslední krok zahrnuje hledání vzorců témat mezi všemi rozhovory. Dochází k propojení všech analýz, hledáme souvislosti mezi zkušenostmi respondentů. Výsledkem může být grafické znázornění vztahů mezi tématy.

6 VÝSLEDKY VÝKUMU A INTERPRETACE DAT

Prezentace výsledků IPA poskytuje čtenáři náhled na výsledky ze dvou perspektiv. První z nich je perspektiva tématu a druhá je perspektiva zkušenosti jednotlivých respondentů. Sama interpretace by podle Kostníkové a Čermáka (2013) měla ukázat nejen seznam nadřazených témat respondentů, ale také poukázat na jejich význam pro respondenty. Témata, která nám vyšla z analýzy, dále doplňujeme přímými citacemi respondentů a našimi vlastními poznatky pro podložení. Smith, Flower a Larkins (2009) doporučují psát výsledky analýzy ihned po jejím ukončení.

Pro přehlednost výsledků vkládáme tabulku s nadřazenými tématy všech respondentek. Dále se věnujeme každé respondentce individuálně, bez vlivu výsledků dalších analýz.

Nadřazená témata				
Respondentka Věra	Respondentka Marie	Respondentka Radka	Respondentka Anna	Respondentka Jitka
Překážky kontaktu	Překážky kontaktu	Překážky kontaktu	Překážky kontaktu	Překážky kontaktu
Podmínky kontaktu	Podmínky kontaktu	Podmínky kontaktu	Podmínky kontaktu	Podmínky kontaktu
Podpora kontaktu	Podpora kontaktu	Podpora kontaktu	Podpora kontaktu	Podpora kontaktu
Aspekty kontaktu	Aspekty kontaktu	Aspekty kontaktu	Aspekty kontaktu	Aspekty kontaktu
x	x	Chápání kontaktu	Chápání kontaktu	x
x	x	x	x	Kontakt s druhým rodičem

Tab. 2 Nadřazená témata z jednotlivých analýz

6.1 Respondentka Věra – pěstounka

Respondentce Věře je 69 let. Bydlí se svým třetím manželem v malém bytě 3 +1. Už třetím rokem mají v pěstounské péči svoji vnučku Markétku, které je nyní 9 let. Rozhovor s touto respondentkou byl velice dobře informačně nasycen. Věra, ačkoliv mě neznala, vůbec neměla pocit nedůvěry vůči mojí osobě. Rozhovor s ní byl velmi otevřený a zabral cca 40 minut. Po ukončení rozhovoru pokračovala naše diskuze dál. Mimo záznam mi sdělila některé osobnější informace a její postoje k námi probírané problematice. Dokonce mě seznámila s její vnučkou. Z rozhovoru s touto respondentkou nám vyplývají následující témata a podtémata.

Nadřazená témata	Podtémata
Překážky kontaktu	Stav rodiče
	Negativní dopad na dítě
Podmínky kontaktu	Vhodnost
	Vztah dítě - rodič
Podpora kontaktu	Spolupráce OSPOD
	Podpora kontaktu pěstounem
	Nastavení pravidel
Aspekty kontaktu	Pravidelnost a četnost kontaktu
	Předávání zodpovědnosti a budoucí plány
	Místo kontaktu
	Průběh kontaktu

Tab. 3 Vybraná témata respondentky Věry

6.1.1 Překážky kontaktu

Podle respondentky Věry byly jedním z důležitých témat rozhovoru jevy, které bránily v kontaktu dítěte s biologickým rodičem. Prvním bodem, na který poukázala, byl stav rodiče. Pod tyto body spadá úplný nezájem rodiče. *Minulý rok napsala matka jeden dva dopisy..., a částečný nezájem otce...posedí tu hodinu a to' vše.* Kromě nezájmu o dítě zmínila respondentka Věra neschopnost postarat se o dítě, spojenou se závislostí na alkoholu...*není schopen se o ni postarat, protože pije.* Velkou překážku vidí respondentka i v nespolehlivosti otce...*slíbil, že přijde a pak nepřišel...* V neposlední řadě zmínila Věra problémy spojené s novou rodinou otce...*ona ví, že tam prostě ten táta není sám. A ona tam prostě nepude.* Druhým bodem byly negativní dopady na dítě vlivem ne vždy podařeného kontaktu...*ta holka taky pozná, kdy má vypito... nebo...prostě jí slíbí...a on to nedodrží, a ona je z toho zklamaná.* Paní Věra také zmínila nedostatečné uspokojení potřeb ze strany dítěte...*zas na obranu jí koupí, ale to té holce nestačí.*

6.1.2 Podmínky kontaktu

Jako druhé důležité téma označila paní Věra podmínky realizace kontaktu. Prvním, pro ni zcela důležitým, bodem je vztah dítěte i rodiče. Podle paní Věry je tento vztah oboustranný, jak ze strany rodiče...*já vím, že má tu holku rád...* tak ze strany dítěte...*ona je šťastná, že vidí tátu.* Pouze dodává, že u otce nastal nějaký zlom, kdy dítě u sebe mít

nechce. Dalším důležitým bodem je pak vhodnost kontaktu, spojená opět se závislostí otce na alkoholu. Jak sama respondentka uvedla, bylo již pár případů, kdy otec přišel k nim domů podnapilý.

6.1.3 Podpora kontaktu

Třetí, velice zmiňované téma, můžeme shrnout jako podporu samotného kontaktu. Podle paní Věry jí velice napomáhají pracovnice OSPOD, které jsou s otcem i matkou již seznámené. Jak paní Věra uvedla, že snaha byla kontakt realizovat i s matkou. Kromě OSPOD je zde velice podstatná i podpora rodiče ze strany pěstouna...*já chci, aby se s tátou setkala...*, která je často velice těžká vlivem jakého si zklamání...*nemůžu mu odpustit...není schopen se o ni postarat...*Paní Věra také uvádí, že uskutečnění samotného kontaktu podporuje nastavení určitých pravidel. V jejich případě je to předem upozornění o plánované návštěvě, o kterém bude vědět pouze paní Věra. Důvodem je časté nedodržování slibů otce...*on jí třeba slíbil, že přijde a pak nepřišel...pokud budeš chtít a máš tu potřebu, budeš chtít, tak první mi napišeš nebo si zavoláme.*

6.1.4 Aspekty kontaktu

Poslední velice rozebírané téma, na které jsme se v průběhu rozhovoru zaměřovali, byl kontakt samotný. Podle paní Věry je velice důležitá pravidelnost a četnost kontaktu. V jejím případě dochází ke kontaktu průměrně dvakrát týdně, a to ani ne pravidelně což jí přijde velice málo. Navíc nedochází k žádné zvýšené aktivitě, a to ani v průběhu prázdnin, kdy má dítě velmi mnoho času a málo povinností. ...*nestalo se o prázdninách, že by si ji vzal.* Jak zmiňuje paní Věra, otec nejeví zájem převzít za dítě zodpovědnost teď, ani v budoucnosti. Sama ztratila snahu o předání zodpovědnosti otci ...*dříve sem to dělala, uvědom si, kde máš holku...mu to naprosto vyhovuje.* Další věc, na kterou paní Věra často poukazovala, bylo místo setkání dítěte s rodičem. V jejím případě mluvíme zpravidla o jejím bytě. Otec, ačkoliv ví o sportovním nadání své dcery, nejeví zájem trávit s ní čas mimo byt pěstounky ...*prostě jí slíbí třeba, že půjdeme na hřiště a on to nedodrží.* Paní Věra také poukazuje na fakt, že dříve si otec bral svou dceru k sobě domů, ale co má novou rodinu, tak jí to ani nenabídne. Poslední téma, které jsme s paní Věrou dlouho probírali, byl společně trávený čas její vnučky s otcem. Vzhledem k věku dítěte a z toho vyplývající povinné školní docházky, tráví společný čas například školou a úkoly, za což je paní Věra nesmírně vděčná.

6.2 Respondentka Marie – pěstounka

Paní Marii je 70 let a má v pěstounské péči svého 5 letého vnuka. Bydlí v bytě 2+1 spolu s její nemocnou maminkou, která je trvale odkázána na její pomoc. Svého vnuka má v pěstounské péči celých 5 let. Rozhovor s touto respondentkou byl poněkud oříšek. Vzhledem k faktu, že mě respondentka nikdy dříve neviděla, vykazovala značnou nervozitu a strach, že řekne něco špatně. V průběhu rozhovoru se ovšem uvolnila a více se otevírala rozhovoru. Rozhovor s paní Marií trval cca 35 minut. Po rozhovoru jsme pokračovaly v konverzaci a doplnění informací k tématu, které paní Marie odmítla zmínit do záznamu. Z rozhovoru s paní Marií vyvstávají následující témata a podtémata.

Hlavní témata	Podtémata
Překážky kontaktu	Negativní dopad na dítě
Podmínky kontaktu	Vztah dítě - rodič
	Bezproblémové setkání
Podpora kontaktu	Podpora kontaktu pěstounem
	Nastavení pravidel
Aspekty kontaktu	Pravidelnost a četnost kontaktu
	Místo kontaktu
	Průběh kontaktu
	Předání odpovědnosti a budoucí plány

Tab. 4 Vybraná témata respondentky Marie

6.2.1 Překážky kontaktu

Hned na začátku rozhovoru se paní Marie zaměřila na důvody, proč kontakt nepodpořit. V jejím případě se jedná pouze o matku, u které kontakt zásadně odmítá. Důvodem je závislost matky na alkoholu...*matka nejeví vůbec zájem...jednou, to byla opilá, to bylo loni...ale nemohla ani mluvit...jak je opilá tak je jak hovado...*Paní Mari nakonec již už ani neuhání OSPOD...*paní sociální pracovnice právě říkala, že by to mělo proběhnout, aby ji poznal, nepovedlo se to...takže paní sociální pracovnice se mi teď už neozvala...* Pokud jde o otce má jistou obavu o jeho znovu začlenění do normálního života...*byl ve výkonu trestu...takže on si musí uspořádat život...*

6.2.2 Podmínky kontaktu

Jedinou podmínku pro kontakt vidí paní Marie v budování vzájemného vztahu otce se synem. Sám otec projevuje o syna velký zájem...*zavolá přindu tehdy a tehdy a vezmu si ho...*, bohužel nemá pro výchovu dítěte ideální prostory...*chce to spravit celý a nový topení...tak aby bylo bezpečný, aby tam bylo teplo, aby se Pétovi nic nestalo...* Paní Marie také zmínila velký zájem dítěte o otce...*stejně sem chtěl být u tatínka...* Dále vidí jako velmi důležité, aby byl jejich vztah plně funkční...*já potřebuju, aby fungovali spolu stoprocentně, aby se Petr mohl spolehnout na něho...*

6.2.3 Podpora kontaktu

Paní Marie kontakt nejen podporuje, ale také s ním do budoucna počítá jako s běžnou součástí každého týdne...*no já sem si nepřála nic jinýho jenom tady toto...oni se spolu musí sami sžít.* Kromě otce s Petrem komunikují i sestra otce, jeho teta, která s ním tráví občas svůj volný čas...*oni přišli, vzali ho, a ten šel...a zase mi ho dovedla.*

6.2.4 Aspekty kontaktu

Otec sice nemá dané hodiny, kdy vidá Petra, ale ke kontaktu dochází poměrně často...*v týdnu se zastaví...víkend a třeba jednou za týden nebo si volají. Petr byl nemocný tak táta přišel sem, spal tu myslím 2x nebo 3x...byl tady přes den...* Respondentka uvedla, že kontakt probíhá u nich doma pokud přší, v případě pěkného počasí tráví Petr svůj čas s otcem u něj na zahradě, kde volí spíše pracovní aktivity vzhledem k zápalu malého Petra...*víte, Petr je takovej monter, on nerozbije auta, on je rozmontuje do šroubků, vezme si křížák a rozmontuje to...ted' mu tam udělal do omítky díru, jako že by tam seděli s omalovánkami to ne...jinak se dou projít...ukázal mu kde je cihelna...tak mu řekl kde se co dělá, jak se dělá...on tam má velkej bagr, on tam přemistuje hlínu a takový...* Podle paní Marie se Petr už moc těší, až bude zase bydlet s tátou, který si o Petra zažádá začátkem jeho školní docházky...*sme domluvený, že co bude Petr ve školce bude tady, to znamená ještě rok a něco... takže ted' ho mám, potom když si o něho zažádá, vlastně když bude do první třídy, tak už by chodil tam, ale to se uvidí všechno, záleží taky na klukovi...*

6.3 Respondentka Radka – klíčový pracovník

Respondentka Radka pracuje již 5 let jako klíčový pracovník doprovázející organizace. Pod svou agendou má každý rok až 20 pěstounských rodin. Jelikož ji znám již ze své

praxe, vedly jsme rozhovor ve velmi přátelském duchu. Jako odborník byla Radka velice dobře seznámena s problematikou kontaktu dětí v pěstounské péči a jejich rodiči. Rozhovor trval cca 25 minut a byla z něj použita všechna relevantní data. Vzhledem k předchozí praxi s respondentkou neměla Radka žádný problém mluvit otevřeně a k věci. Z rozhovoru s Radkou vyplívají tato témata a podtémata.

Nadřazená témata	Podtémata
Překážky kontaktu	Stav rodiče
	Negativní dopad na dítě
	Předchozí zkušenost
Podmínky kontaktu	Vhodnost
	Vztah dítě - rodič
Podpora kontaktu	Spolupráce OSPOD
	Podpora kontaktu pěstounem
	Nastavení pravidel
Aspekty kontaktu	Pravidelnost a četnost kontaktu
	Místo kontaktu
	Průběh kontaktu
Chápání kontaktu	Výměna rolí
	Zákonná povinnost

Tab. 5 Vybraná témata respondentky Radky

6.3.1 Překážky kontaktu

Respondentka Radka uvedla jako jeden z hlavních bodů rozhovoru překážky kontaktu. Patřil sem hlavně stav rodičů, kam respondentka zahrнула častou závislost respondentů na drogách či alkoholu nebo dokonce prostituci. *...maminka jako kdyby je feťačka, dlouhou dobu si vydělávala prostitucí....* Dále tam zahrнула nespolehlivost. *...prostě se fakt stane, že oni se domluví a pak to prostě zruší...* či neschopnost zabezpečit finančně děti po dobu kontaktu. *...rodiče jsou na tom strašně sociálně špatně...jim se nechce dělat...v podstatě by si měli vzít na víkend 4 děti a oni nemaj prachy na to, aby jim koupili třeba jídlo.* Kromě těchto jevů je zmínila respondentka často nezáměrně o děti. *...měli si je brát jednou za měsíc, pak se třeba tři měsíce neukázali...přišli záměrně dopoledne, aby se s těma dětma nepotkali...* Velmi častým problémem se kterým se respondentka běžně setkává je nová rodina. *...vím, že má máma novýho chlapa a že to tam není úplně ideální, a třeba se*

hádají...maminka měla novýho přítele, s ním měla další dvě děti a přítel ju bil...v podstatě byl i ty děti, ty pěstounský... Druhý bod tvořily negativní dopady kontaktu na dítě. Jak uvádí respondentka, tento problém je někdy vázán právě na novou rodinu rodiče...měla jet k máme na prázdniny asi na 14 dní a po třech dnech se vrátila, protože nověj přítel mámy, byl k ní hnusnej, nadával jí... u mladších dětí zmínila negativní dopad kontaktu s ohledem na věk a náhlou změnu prostředí...když odcházel od rodičů...tak on měl 13 měsíců, takže on si v podstatě toho tatínka a maminku jako kdyby nepamatuje jako maminku a tatínka...nemá k nim takovej vztah jako kdyby k rodičům...když tam byl na ten víkend, tak on třeba jako smutný, on pláče po babičce...tam není doma... Posledním bodem tohoto tématu byla předchozí zkušenost dítěte s rodičem. Podle respondentky Radky si i malé děti, třeba i ve věku 3 nebo 4 let, pamatují nepříjemné zážitky s rodiči...bojí se tu mamku vidět, ona si pamatuje všechno, co s tou mamkou zažila...

6.3.2 Podmínky kontaktu

Základem pro realizaci kontaktu je z pohledu Radky vhodnost. Zejména pokud dítě vykazuje strach či úzkost...sama má třeba jako kdyby strach z té mamy...kontakt nedoporučila ani sociální pracovnice z OSPOD. Sama respondentka podporuje kontakt pouze v případě, že se ukáže jako vhodný a že i prostředí, ve kterém by kontakt probíhal, bylo vhodné pro dítě. Kromě vhodnosti zmiňuje Radka také další ze základních věcí pro realizaci kontaktu a to vztah mezi rodičem a dítětem. U starších dětí nebývá problém opětovného navázání vztahu...pokud má nějaký vzpomínky na ty rodiče, tak ono to prostě má k těm rodičům vazbu...Radka má dokonce za to, že kontakt mezi dítětem, které si pamatuje své rodiče je nepostradatelný a je cestou k uspokojení některých jeho potřeb...pokud má k němu nějaký vztah, tak si myslím, že ten kontakt nějakým způsobem pomůže tomu dítěti uspokojit jeho potřebu touhy po rodiči.

6.3.3 Podpora kontaktu

Podle Radky tady hraje obrovskou roli OSPOD...protože ten to ve 100% případů v podstatě jakoby podporuje...i v případech, kdy jeden z rodičů bydlí na druhé straně naší republiky...OSPOD se snaží tam nějakým způsobem podporovat aspoň dopisy... Dále je důležité, aby kontakt podpořili i samotní pěstouni, čemuž připívá i fakt, že jsou mezi nimi a biologickými rodiči příbuzenské vztahy...v podstatě ve všech rodinách, se kterými sem přišla do styku tam, jako kdyby všichni v podstatě ten kontakt chtěli...Radka také zmiňuje vnímání kontaktu z pohledu pěstounů jako takový odpočinek...pro ně je to v podstatě to,

jako kdyby dávaly svoje děti k babičce...pro pěstouny ten kontakt s tím rodičem je jako takovej ulevující bych řekla... Kontakt je také podporován určitým nastavením pravidel. Například je vhodné sepsat dohodu, ve které bude uvedeno, kdy si rodič děti může vzít, popřípadě bude rodič jednat vždy s pěstounem a ne jen s dítětem o budoucích návštěvách.

6.3.4 Aspekty kontaktu

Jedním z důležitých témat během rozhovoru byly aspekty kontaktu. Dle Radky je pro děti důležitá četnost a pravidelnost. Bohužel se tyto dva aspekty odvíjí od možností a zájmu rodiče...*to je prostě u každého jiný, u jedněch je to podle toho jak rodiče mají peníze, u paní Věry to má tatínek tak když není opilej...*Kromě těchto aspektů je důležité vybrat správné místo pro kontakt. Většinou se jedná o místo bydliště pěstouna či rodiče. Samotný průběh kontaktu shrnuje respondentka do několika základních kategorií, jsou jimi školní povinnosti, trávení volného času venku, dívání se na televizi.

6.3.5 Chápání kontaktu

Respondentka Radka velmi často během rozhovoru poukazovala na výměnu rolí rodiče a prarodiče během pěstounské péče, což způsobuje jiný náhled na kontakt...*musí se to prostě brát tak, že opravdu ti pěstouni jsou většinou babičky, který už vlastní děti vychovaly, těšili se na důchod, na to stáří že si odpočinou a najednou jim prostě do klína spadly malý děti a oni si nikdy v životě neužily takovej ten pocit té babičky...pro ně je to v podstatě to, jako kdyby dávaly svoje vlastní děti k babičce...musíte to brát tak, že ten pěstoun je jako kdyby takovej rodič a to, že jede ke svým biologickým rodičům to dítě na týden, je to jako kdyby se vrátilo z tábora...* Druhou stranou je kontakt z přesvědčení OSPOD, kdy pracovníce OSPOD dle zákona musí kontakt podporovat a tudíž tlačí jak rodiče, tak i děti do kontaktu. Bohužel se tento případ nátlaku OSPOD často dotkne pěstounů, kteří v u extrémně problémových rodičů jakýkoliv kontakt zavrhnou.

6.4 Respondentka Anna – klíčový pracovník

Respondentka Anna pracuje jako klíčový pracovník doprovázející organizace více než 3 roky. Sama má 4 děti a je proto velmi schopná vcítit se do situace pěstounů, starajících se o malé děti. Ve své agendě má 14 pěstounských rodin. Rozhovor s Annou trval přes 30 minut a byl velmi přátelský. Stejně jako s respondentkou Radkou i s Annou jsem již absolvovala praxi, tudíž Anna neměla problém se sdělováním i citlivých informací. Z rozhovoru s Annou vyvstávají následující témata a podtémata.

Hlavní témata	Podtémata
Překážky kontaktu	Stav rodiče
	Negativní dopad na dítě
Podmínky kontaktu	Vztah dítě - rodič
Podpora kontaktu	Spolupráce OSPOD
	Podpora kontaktu pěstounem
	Nastavení pravidel
Aspekty kontaktu	Pravidelnost a četnost kontaktu
	Místo kontaktu
	Průběh kontaktu
	Předání odpovědnosti a budoucí plány
Chápání kontaktu	Výměna rolí
	Zákonná povinnost

Tab. 6 Vybraná témata respondentky Anny

6.4.1 Překážky kontaktu

Pro respondentku Annu je jeden z nejvíce důležitých faktorů u kontaktu stav rodiče. Sama respondentka sem zahrнула častou závislost rodiče *...pokud prarodiče nechcou, aby se s nima viděli tak tam vždy hraje roli buď alkohol, nebo drogy...*, nespolehlivost rodiče *...domluvili se na něčem, nesplnili to ti rodiče...*, či neschopnost postavit se na vlastní nohy *...on byl ve výkonu trestu...podle mě už se nezapojí úplně do toho normálního života...* Dále se Anna v rozhovoru věnovala negativním dopadům na dítě. Zmínila ovlivňování dítěte jak rodiči, tak i pěstouny *...tak ta nejstarší, tu hrozně ovlivňuje, říká jí, babička je ti povinná dávat peníze...když nechceš do školy, tak ti musí napsat omluvenku...* V dalším případě uvedla Anna navádění pěstounky, kdy po kontaktu dítě odchází s pozitivními pocity. Mezi další negativní dopady na dítě patří postupná ztráta zájmu o dítě ze strany rodiče *...učil ho na chalupě pracovat a malej šlapal jak hodinky, když byl s tatínkem, když zase tatínek přestal chodit, přestal volat...* Anna zmiňuje i trauma vyskytující se u dětí, které kontakt s rodičem podstoupí.

6.4.2 Podmínky kontaktu

Mezi základní podmínky kontaktu zařadila Anna zájem rodiče a dítěte *...popravdě sem ani neměla případ, kdy by si dítě samo kontakt vyžádalo...* Jak Anna zmiňuje, starší děti vidí

v kontaktu jisté výhody...některé děti chtějí zpátky k mamince a tatínkovi, protože tam mají větší volnost...Pokud jde o zájem rodiče ...mám biologickou maminku, ta projevuje zájem o děti a myslím si, že je to jediný případ...kdyby se mohly děti vrátit do biologické rodiny.

6.4.3 Podpora kontaktu

Anna uvedla jako největší podporu kontaktu instituci OSPOD, která má ve své agendě nabádat jak pěstouny, tak i rodiče ke kontaktu...OSPOD trvá na tom, aby maminka se s ní scházela...Samotní pěstouni podle Anny kontakt podporovat nechtějí...*i kdyby na ni OSPOD dupal, což dupe, že musí, tak ona stejně odmítá...i když se mi často stává, že právě babičky nechtějí, aby tam kontakt byl, tak stejně musí...* Odmítání kontaktu pěstouny zdůvodňuje zklamáním, které pěstouni ve svých dětech vidí a naštváním z důvodu situace, do které je jejich vlastní děti dostaly. Sami pracovníci OSPOD prý pěstounům doporučují uzavřít dohodu o kontaktu rodičů s dětmi, díky níž se pěstouni vyhnou nepříjemným a stresovým situacím v podobě neplánované návštěvy například opilého rodiče...*rodiče mají nastavená nějaká pravidla a když kontakt skončí tak se prostě seberou a jdou...rodiče nemají ani problém s tím jak je to většinou nastavené...*

6.4.4 Aspekty kontaktu

Jedním z témat našeho rozhovoru byl samotný kontakt. Délka je podle Anny zcela individuální v případech, kde není nařízená soudně. V opačném případě soud nařídí kontakt na každý týden na 2 hodiny. Tento kontakt probíhá v centru doprovázející organizace a je asistovaný. ...*Funguje to tak, že prarodiče přinesou dítě mě, předají ho mě jako pracovníci, já zůstávám v klubu s dítětem a přichází matka nebo otec toho dítěte a já sem s nima celou dobu, když je nějaký problém, tak já můžu zasáhnout do situace a můžu vykázat rodiče...ještě se mi nestalo, že by si rodič vyžádal delší kontakt...a děti taky neprojevují žádnou ztrátu....* V jiném případě probíhá kontakt u pěstouna doma. V rámci kontaktu je potřeba dle Anny udržovat komunikaci mezi rodičem a dítětem...*snažím se, aby se rodič zapojil do hry s dítětem a aby komunikovali...Bohužel vidí Anna jen malé procento šance, že rodiče v budoucnu budou chtít děti zpátky do péče...mám jedinou maminku biologickou, u které fakt vidím přínosy, že tam je šance, že se ty děti k ní vrátí, ale ta se musela dát tak do kupy a ještě rok minimálně potrvá, aby dokázala všem, že to zvládne, že bydlí, že funguje a že je schopná zajistit ty děti...*

6.4.5 Chápání kontaktu

Anna je toho názoru, že aby člověk pochopil, jak takový kontakt funguje, musí si uvědomit výměnu rolí mezi rodiči a prarodiči...tady je to naopak, rodiče se chovají jako prarodiče, jako babička s dědou, rozmazlují je, tohle můžou, tohle můžou... Kromě pochopení výměny rolí je třeba si uvědomit realizaci velkého procenta kontaktů na popud OSPOD. Anna je zásadně proti nucenému kontaktu nebo kontaktu, kde může dojít k ohrožení dítěte...*on neviděl nikdy maminku, nikdy ani jednou a teďka v 5 letech OSPOD chce, nechápu, aby poznal matku...bez domova, z popelnice jí, taková prostě, a oni chtěou aby se setkalo s matkou, co to s ním udělá v pěti letech, nechápu, nepodporuju, dělám všechno proto, aby se to nemuselo uskutečnit, ale oni na tom trvají. Kdyby žila na ubytovně, ale zrovna to je takovej extrém...*

6.5 Respondentka Jitka – biologický rodič

Jitka je 35 letá žena, která má 3 dcery. S nejmladší dcerou a partnerem žije v menším domečku. Její 2 starší dcery byly před 2 lety umístěny do pěstounské péče k babičce, její matce. Starší dceři Luce je již 10 let, mladší má 2,5 roku. Momentálně Jitka pracuje, má stálé bydlení i stálého partnera a usiluje o navrácení dcer zpátky do své péče. Na základě mé praxe v doprovázející organizaci jsem ji oslovila s prosbou o rozhovor. Paní Jitka neměla žádný problém s kladením osobních otázek, nevykazovala žádné známky nervozity nebo studu, a to i po ukončení záznamu a konverzaci poté. Rozhovor trval cca 25 minut. Z rozhovoru nám vyplívají následující témata a podtémata.

Hlavní témata	Podtémata
Překážky kontaktu	Negativní dopad na dítě
Podmínky kontaktu	Vztah dítě - rodič
	Bezproblémové setkání
Podpora kontaktu	Spolupráce OSPOD
	Podpora kontaktu pěstounem
	Nastavení pravidel
Aspekty kontaktu	Pravidelnost a četnost kontaktu
	Místo kontaktu
	Průběh kontaktu
	Předání odpovědnosti a budoucí plány

Kontakt s druhým rodičem	Podpora kontaktu dítěte s otcem
	Odepření kontaktu otci

Tab. 7 Vybraná témata respondentky Jitky

6.5.1 Překážky kontaktu

Jako jedinou překážku v kontaktu uvedla paní Jitka negativní dopady na dítě vlivem horších vztahů mezi ní a její nejstarší dcerou. Problém odůvodňuje dospíváním dcery, která již získává vlastní názory a postoje a vrací se k problémům z minulosti...*s Janou bych řekla, že ty vztahy jsou horší, ona má už těch 10 a ví, má tu předpubertu a já sem s ní měla vždycky ten ňuňu vztah a teď už je to prostě jiný, už je velká, má vlastní názor...*

6.5.2 Podmínky kontaktu

Pro Jitku je nejdůležitější budování vztahu s jejími dětmi...*Měla jsem od začátku zájem ty děti vidat...* Také uvedla, jak probíhali první kontakty...*to bylo takový, že sem spíš jenom za nima jezdila, to sem si je jako na víkend nebrávala, pak to bylo takový, jakože jednou jsem si je brala pak zas ne, pak zas jo, takový ty víkendy jednou za 14 dní...*Nynější kontakt se uskutečňuje na popud zásadně matky, která se snaží o lepší porozumění potřebám dítěte. Kontakt již probíhá bez problému a kromě domluvených dnů může matka napsat pěstounce a děti si vzít...*většinou jakože když chcu někam jet s holkama nebo tak, když sou prázdniny, Vánoce, tak většinou je to po domluvě, po rozhovoru s mou mámou vlastně...*

6.5.3 Podpora kontaktu

Velkou podporou pro Jitku jsou pracovníce OSPOD. Kromě prvně domluvených víkendů, kdy si Jitka děti bere, jí pracovníce OSPOD pomáhá děti získat zpátky do péče. Vyjma pracovníce OSPOD jí nyní podporuje i její matka, pěstounka...*já sem s ní nikdy neměla dobrý vztah...když bylo mě 12, našla si o 12 let mladšího přítele...jako jo komunikovaly sme spolu, ale nikdy sme neměly, jakože takovej ten vztah...absolutně rok a půl katastrofa a až teď v podstatě poslední 2 měsíce sme se tak ňák začaly bavit jakože s tím počítá, že si je vezmu...*Jitce také pomohlo podepsání dohody o kontaktu, díky níž se vyvarovala problémům s otcem Lucky a díky níž navázala s pěstounkou opětovný vztah.

6.5.4 Aspekty kontaktu

Jitka vídá holky každý druhý týden, mladší Zuzanku i častěji vzhledem k časté nemoci. Obě dívky již mají zavedený pevný systém návštěv u matky, kdy tráví společné chvíle různými výlety, akcemi, malováním, popřípadě se starší Luckou děláním úkolů do školy. Jitka si jejich společného času velmi cení a snaží se postupně, nic netušící dívky adaptovat do nového domova. Vzhledem k nízkému věku obou dívek adaptuje Jitka děti pomalu, sama tvrdí, jak důležité je nic neuspěchat...*udělali sme jim tam pokoj, takže si myslím, že jakože ví...ale teď jde spíš o děcka, prostě aby se to neudělalo hrhrhr aby na to prostě nedoplatily...*Jitka je ale trpělivá, vědomá si faktu, že návrat dětí do péče bude chvíli trvat...*minimálně půl roku počítám to bude trvat...*Kontakt jí pro zatím stačí, ale ráda by si děti do péče vzala. Samozřejmě je připravená na povinnosti vyplývající ze stálé péče...*jako je něco jinýho než kdybych je měla v péči a je něco jinýho, když sou tam....*

6.5.5 Kontakt s druhým rodičem

Jitka odešla od prvního partnera po 5 letech známosti, když bylo malé Luce jen několik měsíců. Po několika měsících v zahraničí opět otěhotněla, avšak dítě přišlo na svět zde v České republice. O otci ze zahraničí odmítla mluvit pouze s tím, že kontakt malé Zuzky s otcem nikdy nepodpoří...*nechci, aby o ní věděl, protože to není zrovna člověk, kterej by si zasloužil mít malou...*Otec starší Lucky žije ve stejném městě jako její matka. Na přání matky i s ním pěstounka uzavřela dohodu o kontaktu v rámci jednoho víkendu za 14 dní...*my se s mamou domlouváme na určitý pravidla a on absolutně jede si jak chce...tak mama ho dokopala, aby šel aji on sepsat ten papír...*ačkoliv spolu s otcem moc dobře Jitka nevychází, podporuje kontakt otce s Luckou...*ať mě štve na entou, ale jako je to otec...může bejt jakejkoliv, ale ona na to musí přijít sama jakej je...*

6.6 Společná témata

Vzhledem k použité interpretativní fenomenologické analýze je součástí analýzy hledání společných témat. I když jsou zde shodná témata u všech respondentek, nacházíme také rozdíly ve zkušenostech a chápání daných jevů. Nyní je na místě hledat odpovědi na námi danou výzkumnou otázku: **Jaká je zkušenost aktérů pěstounské péče s kontaktem mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem?**

6.6.1 Překážky kontaktu

Prvním společným tématem byly překážky kontaktu. Každá z respondentek se poměrně často zmiňovala o jevech, které zamezují kontaktu jak z jejich strany, tak ze strany rodiče. Vždy se zde objevoval negativní dopad na dítě, který byl často způsobený nevhodným stavem rodičů. Jak uvádí například Radka, mluvíme tu o rodičích závislých na alkoholu, drogách, s velkými finančními problémy či o rodičích, kteří si prošli výkonem trestu. I respondentka Jitka, v roli biologického rodiče připustila vlastní negativní dopad na dítě, ovšem vlivem předchozí zkušenosti, kterou se nyní snaží napravit. Z mého pohledu si je jako biologická matka velice vědoma svých chyb i nutné nápravy. Mezi velká rizika řadí všechny respondentky i nespolehlivost rodičů, která se vždy dotkne dětí. Jedná se o případy, kdy rodiče něco slíbí, děti i pěstouni s tím počítají, ale sliby nedodrží. Respondentka Radka a respondentka Věra zařadily do stavu rodiče i jeho novou rodinu, která má často negativní dopad na dítě. Taplin (2005) vidí jako důležité znát rodinnou situaci v místě bydliště rodiče. Dítě má strach z nové rodiny, nebylo řádně seznámeno a často odmítá právě proto návštěvu rodiče u něj doma. S tímto názorem se neztotožňuje respondentka Anna, která zásadně odmítá jakýkoliv kontakt, vyjma jednoho případu, u rodiče doma. V rozhovoru popisuje velké množství dětí s traumaty způsobenými právě rodiči a nedostatkem kontroly kontaktu s nimi. Zmiňuje stejně jako respondentka Radka velmi negativní dopad kontaktu na malé děti, které nemají žádnou citovou vazbu k rodiči a trpí tak úzkostí, pokud je pěstoun nechá s rodičem o samotě. K tomuto problému se vyjádřila i respondentka Jitka, která si je dobře vědomá nízkého věku své dcery a po domluvě s pěstounkou nechává malé Zuzce více prostoru pro vytvoření vztahu rodič – dítě. Respondentka Věra navíc uvedla, že pokud má rodič zájem o dítě, musí zde být nastavená pravidla, která zamezí trápení dítěte v případě, kdy je kontakt víceméně jednou za rok.

6.6.2 Podmínky kontaktu

Dalším společným tématem všech respondentek byly podmínky kontaktu. Všechny respondentky sem zahrnuly existující vztah mezi dítětem a biologickým rodičem, popřípadě oboustranný zájem o kontakt. Sama respondentka Jitka, biologický rodič, uvedla, že vztah s dětmi je pro ni to nejdůležitější. Respondentka Radka dokonce poukazuje na důležitost udržení již vytvořených vazeb, v opačném případě pociťuje dítě neuspokojení své touhy po rodiči. S tímto souhlasí i Taplin (2005), ale upozorňuje potíže realizovat kontakt tak, aby opravdu podpořil vazbu rodič-dítě. Také zmiňuje vazbu dítě-

rodič jako jeden z aspektů, který je třeba zkoumat před realizací kontaktu. Stejně jako paní Marie i druhá pěstounka, paní Věra, vidí ve vzájemném vztahu nepostradatelnost. Na druhou stranu se všechny respondentky ztotožnily s názorem, že ne vždy je budování vztahu rodič-dítě vhodné. Zejména se jedná o případy rodičů závislých na drogách. Respondentky ze stran pěstounských rodičů sice vidí závislost na alkoholu částečně ohrožující pro dítě, ale sami s tím bojují a vidí naději v nápravě rodiče. U druhého rodiče závislého na drogách kontakt kategoricky odmítají. Taplin (2005) uvádí závislost jako jeden z důvodů, proč kontakt nepodpořit, z hlediska velké pravděpodobnosti ohrožení dítěte. Také respondentky ze strany klíčových pracovníků vidí jako zásadní věc pro realizaci kontaktu jeho vhodnost. Pokud se setkají s případem, kdy pěstounka odmítá kontakt s rodičem právě kvůli závislosti, vždy ji podpoří. Tento názor podporuje o Pazlarová (2016)

6.6.3 Podpora kontaktu

Kromě jedné respondentky, uvedly všechny ostatní velkou podporu kontaktu ze strany pracovníků OSPOD. Jediná paní Marie uvedla spíše škodlivost zásahu OSPOD, a to v případě kontaktu s matkou, osobou závislou na drogách, a naopak v případě nepotřebnosti zásahu OSPOD, pokud jde o kontakt s otcem. I respondentka Jitka vidí OSPOD jako podporu, kdy jí pomohly sociální pracovníce v nastavení pravidel navržením dohody o kontaktu. Respondentka Radka navíc uvádí OSPOD jako klíčový při prvním realizaci kontaktu, do které se pěstouni zrovna nehrnou. Gobind (2013) uvádí nutnost kontroly kontaktu ze strany institucí, jako jsou OSPOD. Kromě OSPOD zde hraje velkou roli sám pěstoun. Jak uvádí Taplin (2005) je podpora pěstouna klíčová při realizaci kontaktu. Podobný názor zastávají i Cheteauneuf, Turcotte a Drapeau (2018), kteří zastávají důležitost vztahů mezi rodiči a pěstouny při realizaci kontaktu. Pěstoun by měl podpořit samotné dítě i rodiče, ale s ohledem na zranitelnost dítěte.

U respondentky Jitky se můžeme setkat s případem postupného budování důvěry mezi ní a pěstounkou, která vede pěstounku k čím dál větší podpoře matky. Bohužel zde mám jisté obavy o reálné předání dětí do péče ze strany pěstounky, která v osobním kontaktu působí, že si chce mladší dceru Jitky nechat. Pokud jde o respondentky ze strany pěstounů, obě se snaží rodiče maximálně podporovat a mají naději na budoucí nápravu rodinných vztahů. I u nich si nelze nevšimnou jakého si zklamání z vlastních dětí, které nezvládly péči o vlastní dítě, a sami respondentky přiznávají občasné předhazování faktu přímo rodičům.

Podle rozhovorů můžeme vyčíst prvotní snahu komentáři, typu „*uvědom si, kde máš holku*“, vzbudit v rodiči pocit viny, ovšem s postupem času se snaha o změnu rodiče mění spíše v jeho obviňování.

6.6.4 Aspekty kontaktu

Posledním společným tématem všech respondentek jsou aspekty kontaktu. Pro všechny byla důležitá pravidelnost a četnost kontaktu. Paní Věra by byla ráda za větší pravidelnost i četnost, bohužel začíná ztrácet sílu, aby syna k tomuto vedla. Naopak druhá pěstounka paní Marie je s pravidelností i četností spokojená. S velmi negativním názorem jsem se setkala u obou klíčových pracovníků. Obě k těmto dvou aspektům přistupovaly dost negativně, z rozhovoru bylo možné slyšet až skoro pohoršení na rodiči, kteří kontakt zanedbávají. Taplin (2005) zastává názor, že pravidelný kontakt nemusí nutně vést k opětovnému spojení rodiny. U respondentky Jitky byl kontakt nastavený dohodou, kterou by ráda Jitka nahradila vlastní péčí o děti. I když v rozhovoru tvrdila, že kontakt je dostačující, v očích měla spíše smutek. Dohodu doporučuje i Uhlířová (2014), která jí vnímá jako rychlé řešení bez soudní cesty.

Druhým aspektem bylo místo kontaktu. Respondentky uváděly vždy svůj vlastní domov nebo domov rodiče. Navíc uvedla respondentka Anna centrum, kde probíhají asistované kontakty. Z rozhovoru s ní jasně vyplívají její zkušenosti s potřebností kontaktu s odbornou asistencí. Anna spíše působila dojmem, že kontakt nechce podpořit, pokud je tam zapotřebí nějaký odborník. Domnívám se, že tato skutečnost souvisí s velkým množstvím negativních zkušeností s kontaktem na straně Anny. Respondentka Marie jako jediná uvedla aspekty v nejlepším světle vzhledem k otci. Stále zvyšující se kontakt s biologickým rodičem ji uklidňuje. Sama tráví spoustu času s biologickým rodičem, který je za její podporu vděčný a pomáhá jí například i na zahrádce nebo s nákupy. Vzhledem k těmto faktům je třeba zmínit budoucí plány rodiče, které byly důležité u respondentek ze strany pěstounů, Zatímco paní Marie je spokojená, a vidí kontakt jako znovu obnovování rodiny, paní Věra zastává jiný názor. Samotná Taplin (2005) se tímto problémem zabývala a z výsledků jejího výzkumu vyplývá, že představa kontaktu je sice náprava rodinných vztahů, ovšem většina dětí se do původní rodiny nemá zájem vrátit, a to ani v případě, že tam kontakt s biologickým rodičem probíhá.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Výše popsané výsledky ukazují, jaké stránky kontaktu jsou pro respondenty nejdůležitější. V rámci společných témat se dovídáme, které jevy se dotýkají všech aktérů kontaktu mezi dítětem v pěstounské péči a jeho rodiči. Mezi tyto jevy řadíme překážky kontaktu, podmínky kontaktu, podpora kontaktu a aspekty kontaktu. Jedním z cílů výzkumu je uplatitelnost dat v praxi.

Tyto výsledky mohou posloužit odborníkům na pěstounskou péči, v rámci zlepšení komunikace mezi pěstouny a odborníky, hlavně tedy pracovníky OSPOD. I když se obě pěstounky zmínily o podpoře pracovníků OSPOD, uvedly i jejich naléhání na kontakt, a tím pádem vznikající propast nedůvěry mezi pracovníky OSPOD a pěstouny. Jelikož tento jev vzniká i mezi pracovníky OSPOD a klíčovými pracovníky doprovázejících organizací, navrhuji pracovníkům OSPOD pravidelnější a detailnější komunikaci, týkající se kontaktu biologického rodiče a dítěte, a to jak s klíčovým pracovníkem, tak i s pěstouny. V rámci zjištění problémů pěstounů s kontaktem a jevy, které se s tímto problémem pojí, navrhuji odborníkům soupis příručky určené pěstounům. Tato příručka, psaná laickým jazykem, by měla být vodítkem pro pěstouny v komunikaci s biologickým rodičem. V rámci příbuzenských vztahů se zde objevují nevyslovené věci, které ovlivňují citění pěstouna vůči rodiči. Také je nutné sepsat nejčastější problémové situace, týkající se biologického rodiče a jak si s nimi poradit. Jedním z témat by měla být komunikace mezi dítětem a novou rodinou biologického rodiče. Dle mého názoru je nutné kromě příručky nabídnout pěstounům i psychologickou pomoc, která by společně s vypracovanou příručkou pomohla pěstounům v podpoře kontaktu a budování vztahu s biologickým rodičem.

Díky těmto výsledkům se také dozvídáme nedostatky ochrany dítěte ze strany OSPOD i pěstounů. OSPOD je zákonem vázán k uskutečňování kontaktu mezi rodičem a dítětem, a to i v případě závislosti rodiče na návykových látkách, případně na nelegálním vydělávání peněz z prodeje drog či prostituce. Návrhem na změnu může být pouze změna legislativy, kterou provádí parlament. V rámci návrhu je nutné dlouhodobé prosazování změn na straně pracovníků OSPOD. Jde o změny zákona, kdy by pracovníci kontakt nemuseli nutně podpořit, obzvláště pokud rodič zájem o dítě nejeví již delší dobu, popřípadě se o kontakt pokusit jednou a v rámci negativní zpětné vazby již na kontakt

nenaléhat. Dále by bylo vhodné volit individuální přístup ke každému případu a na vhodnost kontaktu a jeho negativní dopady na dítě brát větší zřetel.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se zabývali zkušenostmi aktérů, vystupujících u kontaktu dětí v příbuzenské pěstounské péči a jejich rodinou. Naším základním cílem bylo popsat zkušenosti a hledat souvislosti ve zkušenostech několika aktérů, a to ze stran pěstounských rodičů, klíčových pracovníků doprovázejících organizací a samotného biologického rodiče. Tento hlavní cíl a i všechny dílčí cíle práce naplnila. Díky tomuto jsme také byli schopni odpovědět na výzkumnou otázku. **Jaká je zkušenost aktérů pěstounské péče s kontaktem mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem?** Vzhledem k výběru respondentů je nutné si uvědomit, že jsme vybrali pouze ty, u kterých kontakt probíhá, a tudíž výsledky výzkumu lze použít pro porovnání pouze u rodin, kde se daný fenomén vyskytuje. Tyto rodiny tvoří jen velmi malé procento pěstounských rodin, kde by kontakt mohl probíhat. I přesto je velmi důležité tento fenomén sledovat a ještě důležitější, upravovat skutečnosti s tím spojené. Jak již jsme uvedli na úvod, fenomén pěstounské péče, nebo vůbec náhradní péče existuje už velmi dlouho. Právě vzhledem k širokému historickému kontextu by mělo být možné vytvářet podmínky, které fenomén pěstounské péče přizpůsobí společnosti, a tím pádem se minimalizují dopady jak na společnost, tak na jedince samotné. Bohužel se setkáváme s nízkým zájmem výzkumníků tento fenomén zkoumat, proto se zde vyskytují jevy bránící v kontaktu dětí s rodinou, které mohly být již dávno překonané.

I přes větší množství zahraničních autorů zaměřujících se na daný fenomén, nemůžeme plně aplikovat výsledky na naši kulturu, vzhledem k rozdílnému vývoji pěstounské péče a také jejímu chápání v odlišných kulturách. Právě proto je nutné apelovat na zejména české výzkumníky, aby se touto problematikou zabývali více a i podrobněji, a byli schopni tak navrhnout řešení stávajících problémů spojených s pěstounskou péčí v jakékoliv formě.

Zatím se setkáváme pouze s vyšším zájmem spíše studentů, kteří se fenoménem pěstounské péče zabývají čím dál více. Například Babicová (2017) se ve své diplomové práci zabývá zkušenostmi prarodičů s pěstounskou péčí. Dále pak Beránková (2018) se zaměřuje na roli pracovníka v pěstounské péči. Burešová se zaměřuje přímo na překážky a pozitiva příbuzenské pěstounské péče. Výzkumů, které jsou součástí bakalářských nebo diplomových prací, je mnoho, ale nejsou dostatečně doceněné.

Na závěr bychom zmínili fakt, že pěstounská péče existuje a bude pravděpodobně existovat ještě velmi dlouho, a je jen na nás, kdy se rozhodneme podniknout důležité kroky pro zlepšení celého systému. V našem zájmu čím dříve, tím lépe.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

BABICOVÁ, S. *Prarodič nebo rodič? Příbuzenská pěstounská péče*. Zlín: 2017. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta Humanitních Studií. Vedoucí diplomové práce Vávrová Soňa.

BERÁNKOVÁ, V. *Role sociálního pracovníka v procesu zprostředkování pěstounské péče*. Zlín: 2018. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta Humanitních Studií. Vedoucí bakalářské práce Blašítková Lucie.

BUREŠOVÁ, K. *Pozitiva a úskalí příbuzenské pěstounské péče*. Zlín: 2017. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta Humanitních Studií. Vedoucí bakalářské práce Plšková Alena.

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže: rozhledy po lidumilství v Evropě*. 2. vyd. V Praze: Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek, 1894.

FRANZ, Vojtěch. *O nalezencích v Čechách*. Český Brod: Josef Miškovský, 1884, 37 s.

GILLERNOVÁ, Ilona a Jiří BURIÁNEK. *Základy psychologie, sociologie: základy společenských věd : pro střední školy*. Vyd. 3., upr. Praha: Fortuna, 2001, 157 s. ISBN 8071687499.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, 245 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4368-4.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015, 399 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4674-6.

KOSTÍKOVÁ a ČERMÁK. Interpretativní fenomenologická analýza. In ŘIHÁČEK, ČERMÁK A HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

- LEXOVÁ, Jana. Doprovázení a služby pro pěstounské rodiny. In PAZLAROVÁ, Hana. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016, 255 s. ISBN 978-80-262-1020-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství - Slon, 1993. 124 s. Studijní texty. ISBN 80-901-424-78.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál, 2013, 231 s. ISBN 978-80-262-0371-1.
- MLČOCH, Lubomír. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Karolinum, 2014, 192 s. ISBN 978-80-246-2323-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. Základy sociologie. ISBN 8086429059.
- PAZLAROVÁ, Hana. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016, 255 s. ISBN 978-80-262-1020-7.
- PLAŇAVA, Ivo, ed. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
- PŘADKA, Milan, Dana KNOTOVÁ a Jarmila FALTÝSKOVÁ. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 45 s. ISBN 80-210-3469-6.
- PŘADKA, Milan. *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*. [1. vyd.]. Brno: UJEP, 1983.
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. Studie. ISBN 8086429016

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014, 77 s. Monografie. ISBN 978-80-7418-218-1.

SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 197 s. ISBN 978-80-244-3821-4.

SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015, 239 s. Monographica. ISBN 978-80-7395-955-5.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMÁNEK, Pavol. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU, 2013. Librix.eu. ISBN 978-80-263-0301-5.

TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, xiv, 151. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

CHATEAUNEUF, Doris & TURCOTTE, D & DRAPEAU, S. *The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors*. *Child & Family Social Work*. [online] 23. 10.1111/cfs.12385. in a child welfare context: The determining factors. 2018 [cit. 27.2.2019].

GOBIND Teracia. *Birth Family Contact and Placement Outcomes for Children in Kinship and Foster Care* [online] Australia: University of Canterbury, 2013 [cit. 27.2.2019]. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/35469733.pdf>

ØIVIN Christiansen, Karen J. S. HAVNEN, Toril HAVIK, Norman ANDERSSEN. *Cautious Belonging: Relationships in Long-Term Foster-Care*, [online] Great Britain: The British Journal of Social Work, Volume 43, Issue 4, 2013, Pages 720–738. [cit. 27.2.2019]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article/43/4/720/1638816>

SCOTT, D., O'NEILL, C. & MINGE, A. *Contact Between Children in Out-of-home Care and their Birth Families* [online] NSW Department of Community Services, 2005 [cit. 27.2.2019]. Dostupné z: http://www.childrenscourt.justice.nsw.gov.au/Documents/oohc_research.pdf

SMITH, J. A., & OSBORN, M. *Interpretative Phenomenological Analysis*. [online] *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Methods* (pp. 53-80). London: Sage, 2003. [cit. 27.2.2019]. Dostupné z: http://med-fom-familymed-research.sites.olt.ubc.ca/files/2012/03/IPA_Smith_Osborne21632.pdf

SMITH, Jonathan A., Paul FLOWERS a Michael LARKIN. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. Los Angeles: Sage, 2009, 225 s. ISBN 978-1-4129-0833-7. [cit. 27.2.2019]. Dostupné také z: http://bvbr.bib-bvb.de:8991/F?func=service&doc_library=BVB01&doc_number=016594653&line_number=0001&func_code=DB_RECORDS&service_type=MEDIA

TAPLIN, S. *Is all contact between children in care and their birth parents „good“ contact?* [online] Ashfield: Centre for Parenting and Research, 2005 [cit. 27.2.2019]. ISBN 0 7310 4388 X. Dostupné z: http://www.community.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0003/321726/research_good_contact.pdf

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 1999, částka 111.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2012, částka 33.

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění. In: Sbíрка zákonů. 2012, částka 177.

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, v minulém znění. In: Sbíрка zákonů. 1973, částka 15.

Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže, v minulém znění. In: Sbíрка zákonů. 1952, částka 35.

Zákon č. 256/1921, o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, v minulém znění. 1921.

Zákon č. 59/1868, z. s., v příčině opatrování chudých, v minulém znění. 1886.

Zákon č. 18/1862 ř. z., Obecní zákon, v minulém znění. 1862.

Zákon č. 946/1811 Sbírka zákonů soudních, obecný zákoník občanský, v minulém znění.
1811.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

IPA Interpretativní fenomenologická analýza

OSPOD Orgán sociálně-právní ochrany dětí

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1 Ukázka psaní poznámek a komentářů</i>	<i>37</i>
<i>Obr. 2 Ukázka formování nadřazených témat</i>	<i>38</i>

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1 Ukázka vynořujících se témat</i>	<i>37</i>
<i>Tab. 2 Nadřazená témata z jednotlivých analýz</i>	<i>39</i>
<i>Tab. 3 Vybraná témata respondentky Věry.....</i>	<i>40</i>
<i>Tab. 4 Vybraná témata respondentky Marie</i>	<i>42</i>
<i>Tab. 5 Vybraná témata respondentky Radky</i>	<i>44</i>
<i>Tab. 6 Vybraná témata respondentky Anny</i>	<i>47</i>
<i>Tab. 7 Vybraná témata respondentky Jitky.....</i>	<i>50</i>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Ukázka otázek z rozhovoru

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA OTÁZEK DO ROZHOVORU

Kdo všechno se podílí na přípravě a realizaci na rozhovor?

V jakém jste vztahu k biologickému rodiči/dítěti?

Jaké možnosti setkávání má dítě v pěstounské péči s biologickým rodičem? (jak často, na
či žádost, místo setkání)

Jaké možnosti setkávání s dítětem má biologický rodič dítěte?

Jeví dítě/ rodič zájem o kontakt?

Jaké bývají největší problémy při realizaci kontaktu? (při jeho průběhu)

Jak probíhá samotný kontakt? (délka, atmosféra, příchod, odchod)

Jak konzultujete kontakt s pracovníky, než k němu dojde?

Jak pracujete s biologickým rodičem před kontaktem?

Jaké pocity vykazuje biologický rodič? (dochází ke změně v zájmu?)

Jak reaguje dítě na kontakt před jeho průběhem?

Jak reaguje dítě na kontakt po jeho průběhu?

Jaké vidíte přínosy kontaktu pro dítě?

Jaké vidíte hrozby kontaktu pro dítě?

Jaký je Váš názor na kontakt mezi dítětem a biologickým rodičem?

Dochází ke kontaktu opakovaně?